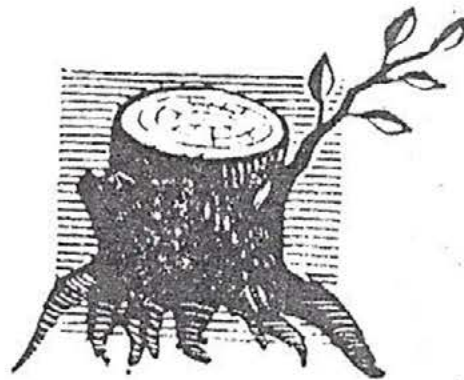

פרקי חיים

פרקי חיים

1980

תש"ם

בימי אימים והרג - גיטל פאלקוב 9

בנתיבי ימים שמכבר - אריה פאלקוב 57

בבית ובעיירה - רבקה פאלקוב-גינדיץ 90

כתובת:

א. פאלקוב
קבוץ אפק (ע"י חיפה)

* *
*

בחוברת שלפנינו חוברו יחדיו שלושה סיפורים שנכתבו לעת
אירועים שונים:

א. סיפורה של אם וסבתא - קורות חייה, קורות משפחה
ועיירתה בשנות השואה 1939 - 1945. אלה הם דברי-עדות
שנכתבו בידי גיטל פאלקוב מיד עם בואה לארץ, באניית
הילדים הפליטים, מן הראשונות שלאחר המלחמה בנובמבר 1945.
הדברים במקורם נכתבו על-ידיה ביידיש, תורגמו לעברית
בידי בנה אריה פאלקוב וראו אור בבמת הקיבוץ המאוחד
"מבפנים" כרך י"א, חוברת ד' מאי 1946, בשם "עדות אם על
ההרג".

ב. סיפורה של עיירה, היא העיירה שבה נולדו וגדלו
המספרים בחוברת זו, עיירה קטנה, ויסוצק, על גבול והליך-
פולסיה אשר בפולין שלפני המלחמה (כיום - ברית-המועצות).
ומסופר בעיקר על הנוער החלוצי בעיירה, חייו ומאבקיו.

הדברים נכתבו במיוחד בשביל מאסף "החלוץ-הצעיר". חלקם
ראה אור, בשם "בעיירה אחת", במאסף הנ"ל שהופיע ב-1944.
בשלמותם פורסמו הדברים בספר "עיירתנו ויסוצק", שהופיע
בשנת 1964.

ג. סיפורה של הבת, רבקה, על בית ההורים בעיירה,
רשימה זו אף היא ראתה אור בספר "עיירתנו ויסוצק".
החוברת יוצאת לאור במלאת תשעים שנה לגיטל פיאלקוב,
אם המשפחה, כעת - סבתא לנכדים ונינים, שמאז בואה לארץ
חיה ליד בתה ומשפחתה בקיבוץ נען.
ויהיו הדברים אשר בחוברת - מעין ציון וזכר לכל בני
המשפחה - לאבא, לאח ולשתי האחיות, ואף לכל בני העיירה
התמימים והישרים שניספו בטבח הגדול, בשואה, ביום המר
והנמהר - כ"ח אלול תש"ב (1942) בידי הצורר הנאצי ועוזריו
מבין הגולים המקומיים.
ערך והתקין לדפוס אריה פיאלקוב.

גיטל פאלקוב: בימי אימים והרג

גיטל פיאלקוב: בימי אימים והרג

ימים מספר לאחר פרוץ המלחמה בין רוסיה לגרמניה קמו כל אנשי הרשות הסובייטית בויסוצק עיירתנו — פקידים, מורים, שוטרים — ארזו את חפציהם והפליגו. יהודים מועטים, בעקר צעירים וקומוניסטים, נלוו אליהם לדרך. תהו יהודי העיירה ושאלום בחרדה: על מי אתם עוזבים אותנו? — הרגיעו הרוסים וענו: אל דאגה, בקרוב נחזור אליכם!

נשארה העיירה ללא שלטון. הרוסים נסוגו וגרמנים טרם נראו. אחזה חרדה את היהודים מפחד ה„גויים“, אך ראשי הגויים הרגיעו את הלבבות החרדים. ואכן בימים אלה לא אונה ליהודים כל רע.

עמדה צפיה בחלל העיירה לבוא הגרמנים.

גרמנים בעיירה

שבת אחת פשטה שמועה: הם קרבים ובאים! ביערו היהודים כל דבר חשוד, שרפו את הספרים הרוסיים והעבריים, השתדלו למחות עקבות קשריהם עם הרוסים. נמצאה אשה יהודיה דוברת גרמנית שהעיזה לצאת ולקדם את פני הגרמנים בלחם ומלח — אך באותה שבת לא באו. רק כעבור כמה ימים באה קבוצת גרמנים קטנה. יצאו הגויים לקבל פניהם בשערי העיירה בלחם ומלח כמקובל. היהודים לא העיזו לצאת. רבצו בחדריהם ולבם הולם מפחד. מבעד לסדקי התריסים ראו בריון אחד מופר, בלן בית-המרחץ, נלווה

אליהם ומתרועע עמהם. ידענו שהוא מבקש את קרבתם בשנאה ובהסתה כלפי היהודים. לא עברו ימים רבים והגרמנים הקימו את השלטון המקומי, בעיקר נסמכו על הגויים שבעיירה. הגרמנים עצמם עדיין לא הציקו ביותר, אבל הגויים הממונים הם התחילו להתעלל בנו. גזרות חדשות לבקרים הוצאו בזו אחר זו. נערך מפקד כל היהודים בעיירה. בקפדנות נרשם כל רכושם. נאסרה על היהודים התנועה החפשית ממקום למקום. נאסר המקח וממכר החפשי. אכילת-בשר נאסרה. כל מצרכי המזון הועברו לרשות השלטונות והיהודים השיגום רק באין רואה. בתי-הכנסיות הוחרמו והפכו מחסני-תבואה לשלטונות. כל התקהלות היתה אסורה. ה"מנין" לתפילה התכנס בהיחבא, במחתרת. כן אסרו על היהודים להלך על המדרכה. אבל עדיין לא הקפידו כל כך על מילוי הגזרות. באחד הימים יצאה גזרה לענווד סרט כחול-לבן עם מגן-דוד על הזרוע. וסימני מגן-דוד נתלו גם על כל בית יהודי. לאחר חדשים מספר — בערב יום-כיפורים (ראשית תש"ב) היה הדבר — בטל המגן-דוד וכל יהודי נתחייב לשאת טלאי צהוב על החזה ועל הגב.

ניצלו הגויים את המצב החדש והתחילו במלאכת-השוד. תחילה היו באים לבתי היהודים בזהירות, אחר-כך נתחצפו ועשו את מעשיהם בראש כל חוצות. בודקים בארונות ובארגזים ונוטלים מה שחשקה נפשם ומסתלקים אגב אזהרה לבלי לספר דבר לשלטונות הגרמניים. צייתו היהודים ולא גילו דבר, מפחד נקמת הגויים. המשטרה המקומית שנתארגנה מיד מתושבי המקום, רוסים לבנים, עיקר תפקידה היה להציק ליהודים. היו נטפלים בכל

מיני תואנות — למען לסחוט כסף ורכוש. היו פורצים לבית יהודי באמתלא של חיפוש פליטים, או עבירה על חוקי האיפול וכדומה, דורשים „כופר נפש“, והיהודים — באין ברירה נותנים ומחשים. מפעם לפעם היו היהודים בעיירה אוספים סכומי-כסף וחפצי-ערך ומוסרים למשטרה ה„גויית“, בלי ידיעת הגרמנים, למען לפצות אותם; אך השוחד כוחו היה יפה רק לימים מועטים. אזכור, לילה אחד ניתדפקו על הדלת. ירד בעלי ופתח. נכנס גוי מקומי שעלה לגדולה ואחריו עשרה מיליציאנטים ובידיהם רובים. בבית נמצאו פליטים שנמלטו מהורודוק ומצאו כאן מחסה. גנף בנו הגוי והתרה: „הם באו מהורודוק, אבל את כולכם ישא מכאן הרוח בקרוב“. למחרת בבוקר, משנודע הדבר בקהילה, נתנו לו לאותו גוי ארון יפה, שיחדוהו ונשתתק לימים אחדים.

לא עברו ימים מרובים ויהודי העיירה גוייסו (בשנת 1942) לעבודות הציבוריות.

כל יהודי נדרש להפריש מחצית זמנו לעבודת השלטונות. משפחה שהיו בה שני עובדים היה אחד מהם עובד בקביעות בעבודות הציבוריות והאחד „חפשי“ לעבודתו ולביתו. העבודה היתה סחיבת אבנים ממקום למקום, ישור גבעות חול מחוץ לעיירה, הבקעת קרח על פני הנהרות. בעלי-המקצוע עבדו בבתי המלאכה ובמפעלים לצרכים צבאיים — בניה, נגרות, נפחות וכו'. מחוץ לעבודות הקבועות נדרשו מדי פעם קבוצות יהודים לעבודות חד-פעמיות. כל ערב נערכה בקהילה רשימת היוצאים לעבודה. בוקר בוקר היו מתכנסים העובדים לבית הקהילה, פקדום והוליכום לעבודה.

בהתאם לצו השלטונות אורגנו היהודים בקהילה שבראשה עמדה מועצת הקהילה. היתה מתווכת בין השלטונות ובין היהודים. באמצעותה בוצעו הפקודות וההוראות של השלטונות. לרשות המועצה עמדה קבוצת צעירים יהודים ששימשה מעין מיליציה יהודית, והיתה מגשימה כל אותן פקודות השלטון לגבי יהודים. אף הם ענדו את הסרט על זרועם. הרבה צרות נגרמו לנו ע"י אותה מיליציה יהודית.

את מחייתם מצאו היהודים בהמשך המקח-וממכר, מותר ואסור, בקשרי עבודה עם גויי המקום והסביבה ובינם לבין עצמם. בעלי-המלאכה המשיכו לבקר בכפרים הסמוכים ולעשות את עבודתם בנגרות, בבניה, בסנדלרות וכו', תמורת צרכי-מחיה שונים. כל יציאה מן העיירה היתה זקוקה רשיון כפול, ממועצת הקהילה והשלטון המקומי כאחד. גותני העבודה ה"גויים" היו משיגים בנקל רשיון כזה עבור בעלי-המלאכה היהודי שלהם.

למרות כל הקשיים "שפר" חלקם של היהודים בעיירה מאשר בעיירות והערים בסביבה. מקרי רצח, מות מרעב, מאסרים — לא היו כמעט בעיירה. לא ייפלא שהעיירה נתמלאה פליטים יהודים לרוב. 170 נפש, נשים וילדים, מהורודוק, מצאו אצלנו מקלט. הבעלים, אבות המשפחה, נלקחו ע"י הגרמנים ועקבותיהם לא נודעו. כן מצאו אצלנו מקלט כ־150 יהודים שוכני הכפרים הגויים מסביב. הקהילה שיכנה את הבאים. בכל בית דרו כמה פליטים וגם משפחות שלמות. רבים קיבלו את מזונותיהם בבתי מאכסניהם ללא

תשלום. יהודים ויהודיות טרחו ודאגו לאסוף צרכי-מזון לאלה שגרו בבתים מיוחדים. לימים נפתח להם בית-תמחוי, למען לא יגועו ברעב.

יום אחד נגזרה על כל יהודי העיירה גזרת גלות לסטולין. ומעשה שהיה כך היה: לשלטונות נודע שצעיר יהודי, קומוניסט, מסתתר בעיירה. דרשו להסגירו ולא הסגירוהו. איימו על העיירה בחרג והבחור לא נתגלה. נצטוו כולם לצאת לדרך. הלך יהודי אחד מעשירי העיירה, ליטול במחסן חבוי בעלייתו צידה לדרך. אותה שעה נתגלה המסתתר והגזרה בטלה. אגב-כך הושם הגביר ובנו עמו בצינוק בשל הסחורה החבויה שהעלימה מהשלטונות.

עברה שנה. מהערים והעיירות השכנות מגיעות שמועות רעות וקשות על רציחות, רעב, עינויים, מאסרים, על גיטאות מוקמים. כאן עדיין לא נגעה עד כדי כך הרעה. יהודי העיירה חרדים לגורלם, נוהרים לבלי לעורר עליהם את חמת השלטון, מצייתים וממלאים את הפקודות בקפדנות. ה"מיליציה" היהודית עומדת על המשמר, לבל ימרה חס ושלום איש את פי הטלטינות. כך הפכה המיליציה היהודית, מתוך כוונות טובות, שותפה למעשי ההתעללות.

באב תש"ב (1942) הוקם בעיירתנו הגיטו. כמה רחובות צדדיים גודרו גדריתיל, ואסור היה ליהודים לצאת מתוכם. היה לגיטו מוצא לנהר המשתרע מאחורי העיירה. כל יציאה מהגיטו לצרכי עבודה ומחיה זקוקה לרשיון.

ששה שבועות התקיים הגיטו עד שחוסל על יושביו. תנאי החיים היו בו נוחים יותר משבשאר הגיטאות. לא היו מדקדקים עמנו והיינו עוברים מבעד לאוטיהתיל גם בלי רשיון ומתנועעים מחוץ לגבולותיו. אמצעי-מחיה היו עדיין. מקרירצח או התעללות ביהודים — עדיין לא אירעו. מצב זה הפיח ביהודים תקווה, שמא יעברו בכל-זאת איך-שהוא את ימיהרעה ועוד יזכו לראות בגאולה... אבל מכל עבר מגיעות שמועות על חיסול גיטאות, על הרג רב ביהודים. היהודים שומעים, חרדים, ובכל-זאת מוסיפים להשלוח את עצמם שלזאת לא יקרם. הן כך מבטיחים להם הגויים, מכרים וידידים... אמנם החרדה גוברת ועמה גם התקווה, שהוכחה כעבור זמן קצר, כאשלית שוא.

ה ט ב ה

באחד הימים, שבועים לפני הטבח, חוסל על-ידי טבח המוני הגיטו היהודי בדומברוביצה הסמוכה. ידענו על כך, והחרדה שהנה הגיע תורנו לשחיטה גברה. הוצאה פקודה שעל כל היהודים להישאר בעיירה. איש בל יהין לצאת מתוכה, וכל רע לא יאונה לו. והיה אם ייעלמו יהודים יבואו כל יהודי העיירה על ענשם. מועצת הקהילה השלתה עצמה ואחרים, שאכן כך הוא הדבר, ויש לציית בקפדנות אחר הוראה זו ולבלי לצאת את העיירה. יהודים שעבדו בכפרי הסביבה, בשמעם את מעשי הטבח בדומברוביצה, נשארו שם ולא חזרו כמנהגם מדי שבת לביתם לעיירה, מתוך חשש לטבח. ערכה המיליציה

היהודית בליל שבת חיפוש מדוקדק בבתי היהודים החשודים, וכל בית שחסר היה בו אחד מבניו, נצטווה במפגיע למצוא את הנעדר ולהביאו. בעלי אף הוא לא חזר אותה שבת הביתה. הדבר נודע למיליציה היהודית ובשעה מאוחרת בלילה ניתדפקה הדלת. לא ירדתי לפתוח. איימו בפריצת הדלת ולא ענית. אך שכני, דייר בביתי, קם ופתח להם. נכנסו, בדקו ופשפשו במיטות ומשלא מצאו את בעלי הכריחו אותי ללכת הכפרה ולהביאו. לא היתה לי ברירה. בשבת, השכם בבוקר, קמתי ויצאתי ברגל לכפר, מרחק 10 ק"מ מן העיירה, וחזרתי בצותא עם בעלי. הוא חשב לתומו שאנו, אני והילדים, נבוא אליו הכפרה וכך נימלט מן הטבח המאיים. כך אירע לעוד כמה יהודים שנעדרו אז והמיליציה היהודית כפתה עליהם לחזור. כעבור עשרה ימים נתחולל האסון, ובוצע הטבח הגדול גם בעירתנו. יומים לפני הטבח ארזנו חלק מחפצינו ועמדנו לצאת, שתי משפחות היינו, לאחד הכפרים בסביבה. יצאנו אל החצר, מוכנים לדרך. ברגע זה פנה אלינו אחד מדיירי הבית, פליט יהודי מוורשה, צלם לפי מקצועו, שהיו לו קשרי עבודה עם השלטונות (היו מצטלמים אצלו) ושידל אותנו להישאר. סיפר שגויידיד הבטיח להודיע לו מראש, במקרה שסכנה צפויה לחיי היהודים, ועליכן עצתו לבלי לעזוב עוד את העיירה. הוא יברר את המצב ואם צפויה באמת סכנה לחיי היהודים — הרי יצטרף גם הוא אלינו ונצא בצותא. נראו לנו דבריו וחזרנו הביתה.

למחרת באה אל הפליט הזה מפרתו הפולנית וסיפרה לו שכבר חופרים בורות ליהודים סמוך לעיירה וכי מתקרבת שעת הטבח. הלך הפליט הוורשאי ומסר את הדברים למועצת הקהילה היהודית.

שלחו אנשי הקהילה את אנשיהם להיודע, הנכונים הדברים על הבורות הנחפרים. חזרו הללו וסיפרו מפי גויים שהתכוונו להוליכם שולל, כי אלו הן חפירות מלחמה ותו לא. זה היה ביום שלישי, יום לפני הטבח הכללי בעיירה. בו ביום נכנסו לעיירה כליירכב גרמניים עם נשק ממוכן, תותחים ומכונות-יריה. רק ששה גרמנים בלבד ניצחו על הכבודה הזאת. כל השאר היו „גויים” מבני הסביבה... למשמע טרטור המכונות הבינונו כי „משהו” יתרחש בימים הקרובים.

אותו ערב, אור ליום הטבח (כ"ח אלול תש"ב), לא קיבלה הקהילה „הזמנות” לעבודה. חרדה גדולה שררה בגיטו. שכבו לישון והלב פועם מבלהות הפחד. בלילה יצא שכנינו הצלם להיודע על הנעשה. חזר ובפיו „בשורות” רעות. התלבשנו וישבנו מתוחים וחרדים. חזר ויצא החוצה ובשובו הרגיע: „שקט ברחוב”. חזרנו לשכב ובגדינו עלינו. הדייר הוסיף ועמד על המשמר. מפעם לפעם היה יוצא החוצה. לבסוף חזר ומסר מפי מפרו הפולני שנעשות הכנות לטבח ביום הבא. טען אליו על שום מה לא הודיע לו בעוד מועד, כפי שהבטיח. ענה לו המכר הפולני, שהוא עצמו לא ידע על כך. לימים נתברר שאותו פולני שיקר. הוא ידע על הדבר ובגד ככולם.

התחלנו אורזים את הפצינו בכדי להימלט — אך היה כבר מאוחר. כל מי שניסה
אותו לילה לצאת מן הגיטו נזרה במקום. כך נורו באותו הלילה בשעת נסיון בריחה מן
הגיטו ששה יהודים. עם אור היום ניסו יהודים לפרוץ את הגיטו, אבל הגיטו היה מוקף
מכל עבר שוטרים מקומיים, נשקם בידם, וארבו לכל יהודי. כך נהרגה אותו בוקר חנה
לופטין לעיני שתי בנותיה, ילדות קטנות, על סף ביתה, בנסותה לצאת מתוכו. כך נהרג
אחריה צעיר יהודי. במו עיני ראיתי מבעד לחלון גברים ונשים שתינוקות בזרועותיהן, וכך
צעדים וצעירות בנסותם לפרוץ את גדר־התיל והשוטרים הגויים כיוונו כלפיהם את
רוביהם והללו חזרו ונמלטו פנימה.

פתאום נדחקו בבהלה לביתנו אנשים, נשים וסוף עד שנתמלא מפה אל פה. שוטרים
מבחוץ כיוונו רוביהם לתוך חלונות הבית. פרצה יללת־בכיה גדולה. אשה אחת מבין
הנאספים קראה: יהודים! לא יעזור לנו דבר. צריך ללכת לשחיטה!..

חלק מהנאספים ובתוכם אני ומשפחתי יצאנו דרך הדלת האחורית לחצר. (זו היתה
חצר סגורה, בחלקה מאחורי הבית). אמרתי לבני בן ה־18: צא מכאן לפינה זו וזו, אולי
תצליח להימלט. תחילה סירב לעזוב אותנו, אך כאשר הפצרתי בו יצא וכעבור כמה רגעים
חזר והודיע שבפינת הגיטו, סמוך לביתו של ס. ק., משחדים את המיליציה ויוצאים.
נתתי לו מכל מה נשתייר בידינו ויצא. כעבור רגעים מספר חזר והודיע שאין מנוס.
הוא ינסה ללכת לכיכר השוק, למקום שהולכים כל היהודים, אולי יוכל להתחמק משם.

נטל סכין ארוכה והסתירה מתחת לבגדיו, מילא כיסיו צרכי־אוכל ויצא... מאז לא ראיתיו יותר. סופר לי אח"כ שראהו בין הבורחים מההריגה, קפצו לנהר ונזרו שם ע"י רודפיהם. אותה שעה גדלה המהומה ברחוב. מבוהלים רצו אנשים, נדחקים לתוך הבתים. ביתנו שעמד במרכז הרחוב קלט המוני יהודים נרדפים. הבית התמלא עד אפס מקום. אני ובתי בת ה־16 ירדנו למרת ואחרינו — רבים מנאספי הבית. גם המרתף התמלא בין רגע מן הקצה אל הקצה. בעומק המרתף היתה פינה גדורה לאיסוס תפוחי־אדמה. נתכנסנו אני ובתי לפינת־מחבוא זו. אמא אחת, פליטה מוורשה, תחבה אלינו לפינה שנים מילדיה. בינתיים פרצה המשטרה למרתף — כנראה לאחר שגירשה את היהודים מן הבית — ופקדה לעזוב, ולא — איימה ביריות. עזבו כולם את המרתף ורק אנחנו החבויים „בפינה“ הגדורה נשארו ושני הילדים עמנו. אמם ענתה לשוטרים שאין איש במרתף והיא עצמה יצאה עם היוצאים. כעבור רגעים מספר חזרה המשטרה, נעצרה בפתח המרתף, תבעה לצאת ואיימה לירות. לא ענינו להם. הסתלקו, חדרו לבית, עלו לעליה, חיפשו בכל הפינות והמחבואים (כל זאת שמענו בהיותנו במרתף) הסתלקו. כעבור שעה קלה שוב הופיעה משטרה בפתח המרתף. רצו להדליק אור אך גפרורים לא היו עמהם. איימו שיפוצצו את המרתף במוקש. רבצנו אילמים ודוממים ללא הגה. הסתלקו ושוב חזרו, והפעם, לאחר איומים, ירו לתוך המרתף, אך החטיאו את מטרתם. ואנו, ישבנו דומם, עצורי נשימה וחרדים. אותו יום המשיכו ובאו פעם בפעם קבוצות שוטרים וחיילים, גם גרמנים, לתוך

הבית, היטטו וחיפשו. מתוך מחבואנו שמענו איך הם מטפסים על עלית הגג. חודרים לתנור ומאחורי התנור. בהערב היום, בהשתרר השקט בחוץ, נכנסה הבת לבית פנימה, ארזה את הפציה המשפחה היקרים לה ביותר: תמונות, כתובות, דברי זכרון וחזרה למרתף. עם חשכה החליטו שני הילדים לצאת מן המרתף וללכת למכירתם הפולניה. בטוחים היו שהיא תאסוף אותם לביתה. הרי היתה ידידתם הטובה ביותר וכל רכושם חבוי ומוסתר אצלה. נסיתי למנוע בעדם מלכת, אך לא שמעו לעצתי. מתוך שנדמו לפולנים האמינו שלא יפגעו בהם לרעה — הילדה בת ה-8 נראתה אמנם כילדה גויית. גם אידיש לא ידעו ולעומת זאת היטיבו לדבר פולנית. האכלתים ויצאו לדרך. לא עברה שעה קלה והאח הקטן בא מבוהל, נרעש ובוכה. שאלתיו היכן ליוסה, אחותו. סיפר שפגשום השוטרים וציוו עליהם לעמוד. הוא, הנער, ברח בכיוון למכירתם הפולניה והאחות נשארה לעמוד, בתקותה להוכיח להם כי פולניה היא... אבל הם ירו בה והרגוה במקום. הוא הצליח להגיע למכירה הפולניה, אך היא סרבה לקבלו וחזר למרתף.

לילה. השעות זוחלות, עוברות. מה יהיה? הן מחר-מחרתיים יגלו את מקום מחבואנו ויוציאונו להורג. אך גם היציאה החוצה כרוכה בסכנת מות. מה איפוא לעשות? כה ישבנו במרתף נבוכים ומיואשים. לבסוף החלטנו — יהיה מה שיהיה — לצאת. יצאנו בידיעה שאנו הולכים לקראת מות בטוח. מתוך מבוכה זמתוך ספקות בדרך הטובה ביותר לא עצרנו כוח בנפשנו לקחת אתנו את הילד, שבינתיים שקע בשינה עמוקה.

יצאנו מן המרתף. עברנו בחשאי חצר אהת, נכנסנו לחצר שניה, ובעוד אנו רוצות לחצות סמטא אחת בין החצרות שמענו קול קורא באוקראינית: עמוד! קפאנו על עמדנו. ניגש שוטר אוקראיני מזויץ, פקד על הבת לפשוט מיד את המעיל ולבחור אחת משתי המיתות: בעמידה, הפנים אל הקיר והידיים למעלה, או בשכיבה והפנים אל האדמה. התחלתי מתחננת ומבקשת רחמים על הבת. רציתי למסור לו מכל מה שהיה בידי בדברי-ערך וכסף. אך הוא הקשיח לבו. פקד עלי להניח כל מה שהיה בידי, נטל אותי ואת בתי בשתי ידיו מזה ומזה על מנת להוביל אותנו כדבריו אל הגרמנים. צעד כמה צעדים ועמד מלכת. חזרתי והתחננתי לפניו שיתן לנו לצאת מן הגיטו. הרים את רובהו וחיבט בי בקת. פניתי לבתי ואמרתי לה: הבה ננסה לברוח, ותוך כדי כך התחלתי בורחת. אך לתמהוני לא זזה בתי ממקומה, ואני חזרתי אליה. לא ידעתי את נפשי והתחלתי צועקת בקול, קוראת לעזרה... לקריאתי התאספו שוטרים מזוינים, והרי אנו מוקפים לא גוי אחד, כי אם רבים... היינו אובדות-עצות. סביבנו שוטרים צמאיידם ואנו שתי נשים יהודיות בתווך... פנתה אליהם הבת ואמרה: בביתנו טמונים בגדים וחפצים רבים. בואו ונמסור לכם הכל ובלבד שתניחונו לצאת מכאן. נאותו לכך. חזרנו כולנו יחדיו, מלווים שוטרים מזוינים אל חצר-הבית. לאחר דין-ודברים בקשר לחפצים הטמונים הופיע פתאום לעינינו בעלי. כיצד? מאין? וכך היה מעשה: בשעת המהומה הגדולה באותו בוקר התחבא בעלי בפינה נסתרת ברפת, ושכב שם כל אותן השעות. ובשמעו עכשיו את קולי וקול בתו יצא ממחבואו.

אנשל פאלקרב, נלספה בשואה

היינו איפוא שלושה יחדיו. אנו חופרים באדמה עד שנתגלו החפצים הטמונים. בינתיים
הסתלקו השוטרים המקומיים ונשארו עמנו רק השוטר הראשון, מחכה לשללו... והריהו
מאיץ בבעלי שיחיש מלאכתו, מאיים עליו בחפירת קבר לעצמו... מן הבור הוצא ארגז
בגדים והגוי בחר לו כטוב בעיניו, במידה שיכול לשאת. על גבו, פנה אלינו וציווה שנלך
אתו והוא יעבירנו מחוץ לגיטו. לא רחשנו לו אמוץ וביקשנוהו שיניח לנו ויעזבנו לנפשנו.
אך הוא לא נענה לנו והיינו מוכרחים ללכת בלוייתו. צעדנו שלושתנו לפניו, והוא, רובהו
מושט לפניו, מאחורינו. תוך כדי הליכה ירה, אך החטיא את המטרה, ואיני יודעת אם
בכוונה או לא. כעבור רגעים מספר נתעכבנו עוד פעם ושוב ביקשתי רחמים שיעזבנו
לנפשנו. אך הוא ניגש אלי בקצף והטיל עלי את קת הרובה. מעוצם המכה צנחתי לארץ,
וכך נשארתי לשכב באפס־כוח... בעלי ובתי המשיכו ללכת בלויית השוטר שהאיץ בהם.
לאחר רגעים אחדים שמעתי שתי יריות מפלחות את האויר. הבינותי במר נפשי כי יקירי
אינם יותר בחיים.

אני מבקשת מפלט

שעה ארוכה שכבתי על הקרקע ביסורי־אימה בלב ולא ידעתי מה אעשה. יש
חשבתי לקום, לצאת אל המרצחים וליהרג על ידם וסוף יהא לכל הצרות... זחלתי ונגררתי
אל רפת סמוכה ושכבתי בערמת חציר. כעבור זמן קצר קמתי ופניתי ללכת בדרך הפוכה
מזו הקודמת, דוקא לזו המובילה מן הגיטו אל השוק הגלוי. בחשכת לילה הבחנתי בגופות

אנשים מתגוללים. כרעתי ומיששתי אותם. אלה היו גויות מתים. כל רוח חיים לא היתה בהם. עברתי ליד ערמת-עפר תחוח, שלרגליו נערמו בגדי-אנשים. הבינותי כי כאן נקברו האנשים שנורו בעצם היום הזה... הגעתי לגדר-התיל שסגר על הגיטו. נסיתי לעבור אותו ולא יכולתי. נסיתי לזחול תחתיו, נפצעתי ולא הצלחתי. סוף-סוף עלה בידי לזחול ולעבור. הייתי כעת מחוץ לגיטו, ברחוב הפתוח, שבשכבר הימים דרו בו יהודים. התנהלתי בחשכה. סרתי לרחוב הגויים וממנו לשכונת בתים בקצה העיירה. דפקתי בדלתו של גוי-מכר, פתח את הדלת, אך משראני סרב לאספני — ירא היה. כל המסתיר יהודים בביתו צפוי למיתה. יעצני ללכת לכפר הסמוך, הזחירני לבל אלך לכפר שאליו בחרתי ללכת, כי בדרך חונים גרמנים... לא שמעתי לעצתו והמשכתי ללכת, בכיוון לאותו כפר. מרוב יסורים ומבוכה לא ידעתי להיכן נושאות אותי רגלי. ולאחר זמן קצר נוכחתי לתמהוני הרב שחזרתי לעיירה שממנה יצאתי. לא ראיתי איש בדרכי ואיש לא השגיח בי.

חזרתי והלכתי לכפר. לאחר שעת הליכה, בלילה הגעתי לנחר. ידעתי, כי בדרך לאותו כפר משתרע נהר שמימיו בעונה זו רדודים ואפשר לחצות אותו ברגל. נכנסתי לנהר על מלבושי ונעלי מתוך בטחון שיקל לי לעברו. ומה גדלה מבוכתי כשהמים עמקו והלכו ועד לצואר הגיעו. נסיתי לחזור, אך זרם המים סחפני קדימה, מבלי שאעצור כוח לחזור. ידעתי לשחגת וזה עמד לי. עברתי בשחיה את הנהר. בהגיעי לעברו השני נוכחתי לדעת כי תעיתי בדרך. חזרתי ועברתי בשחיה את הנהר. רטובה, עייפה ורצוצה צנחתי לרגלי ערימת חציר ושכבתי עד עלות השחר.

עם שחר יצאתי שנית לדרך והגעתי לאותו כפר, פרסדובקה. נידפקתי על פתחו של "גוי"־מכר. הלה לא רצה לקבלני. הלכתי לגוי אחר — וזה קיבלני מיד. ראני סחופה ורטובה, נתן לי בגדים אחרים, עד אשר ייבשו בגדי. האכילני, השקני והביאני אל עלית הגג. יומים שהיתי שם, ואחרי־זה באה אלי ה"גויה", מסרה לי את בגדי שיבשו ובקשתני ללכת — יראה היא. קמתי והלכתי לחפש מקלט בכפר אחד, לרודנייה, מרחק של 5 ק"מ מהכפר הזה ו־8 ק"מ מעיירתנו. הכרתי איכרים רבים בסביבה זו וידעתי את מקום מגוריהם. גוי־מכר הובילני לחורשה סמוכה ובה מצאתי את בת־אחותי. שהינו יחדיו בחורשה שני ימים. אך היינו גלויות מדי לעוברים־ושבים ובעל־החורשה חשש להשאירנו בה וציווה עלינו להסתלק. יצאנו ודרכינו נפרדו. כיתתה בת־אחותי רגליה מגוי לגוי ואיש לא רצה לאסוף אותה עד שסוף־סוף פגע בה גוי אחד ממכיריה, הוליכה שולל, והסגירה לידי הנאצים ובעיירת מגוריה, שממנה ברחו, שם מצאה את מותה.

מצאתי מחסה בביתו של גוי אחד בעלית הגג של הרפת. לאחר ארבעה ימים באה אלי אשתו וביקשתני להסתלק מביתה, כי יראה היא. לא יכולתי להמרות את פיה, אבל ביקשתי להיראות לפני בעלה, בטרם אלך. אותו גוי טוב ורחום, יעקב שמו, שהכיר יפה את בעלי, ידע שעם צאתי ממחבואי סופי להיהרג, יעץ לי לעבור לקצה השני של עלית הגג, להסתתר שם בחציר, והוא יעלים את הדבר מאשתו ומבני משפחתו. ארבעה שבועות רצופים שכבתי שם ואיש מבני־הבית המרוגזים, מחוץ לבעל־הבית, לא ידע על

כך. הוא, היחיד, דאג לשלומי, הביא לי אחת ליום פרוסת לחם יבש — יותר לא יכול היה להוציא מביתו, לבל יתגלה הדבר — ולעתים גם מעט מים.

תמו ארבעה שבועות של שכיבה לבדד בעליה. והגוי הזה חרדה אחזתו מפני הגרמנים, ובא אלי וביקשני להסתלק. באותם הימים ערכו הגרמנים בכפרים חיפושים אחר צרכי מזון ובהמות. בוקר אחד בא הגוי בבהלה ופקד עלי לעזוב, כי בקרבת מקום עורכים חיפוש, ואוי להם לכולם אם ימצאוני. גלשתי מן העליה והסתתרתי בגן-הירק, בין שיחי שעועית גבוהים. עם חשיכה יצאתי ממחבואי, לגוי אחר, גם הוא מכיר שלנו, והוא הבטיחני שבאם אהיה אנוסה לעזוב את מקום מקלטי, הראשון יאספני אליו.

לאחר ימים אחדים הייתי אנוסה לבוא אל האכר הזה, אך הוא סירב לקבלני. יצא עמי להובילני אל גיסו שהיה דר בודד ויחיד במרחק 4 ק"מ מהכפר. בדרך חזר בו, עזבני לנפשי, ציווה לי להמשיך את הדרך ביחידות והשיא לי עצתו להיכנס לחצר הגיס בחשאי, להסתתר בגורן — וכך עשיתי. עם בוקר מצאני הגוי בגרנו. נתרתח ופקד עלי להסתלק מיד, אך אשתו הפצירה בו לאכסן אותי עד הערב. בערב יצאתי וחזרתי באין-ברירה לבית הגוי שאצלו שהיתי תחילה ארבעה שבועות רצופים. נכנסתי בעצמי לעליית-הגג, למקום מחבואי הקודם. עם בוקר פגשני בעליהבית ולא אמר לי למטוב ועד רע. רק הזהירני לבל אתגלה לאביו הזקן הישן למטה באותה רפת. ואותו גוי טוב המשיך לכלכלני בלחם צר ומים. זה היה המזון היחידי שבא אל פי במשך חדשי מחבואי.

ושוב עברו שבועות מספר, עד שיום אחד פנה אלי פודי ומצילי בבקשה ופקודה
כאחת לעזוב את ביתו. ביקשתי צידה לדרך כמה ק"ג מלת. באותם הימים היה המלח מצרך
יקרהמציאות ורק גויים עשירים זכו להשיגו. ואכר זה שעשיר היה השיג מלח למכביר.
קויתי להשיג מקלט בעזרת המלח. הביא לי בעל־הבית שקיק מלח, ובחצות יצאתי ובאתי
לבית הגוי הקודם. בשכר המלח, אספני לשני ימים ושוב פקד עלי להסתלק. הזרתי לבית
מיטיבי ובאתי סמוך לביתו. יצא אלי החוצה וסיפרתי לו את הקורות. הקשיב ושוב נעורו
רחמיו. יחידי היה מבין רבים שלא מלאו לבו להפקיר אדם. יעצני להיכנס בינתים לרפת
דודו ולעת לילה לעלות לעלית הגג שבאותה רפת והוא ימשיך לכלכלני כבתחילה...
נכנסתי לרפת דודו ושכבתי בתוך ערימת שחת. עברה שעה קלה והאיכר בא להאכיל
את פרותיו. נעץ קלשון שבידיו בערמת החציר שתחתה שכבתי, אך לא נגליתי והוא
לא השגיח בי. בצאתו מן הרפת מיהרתי ועליתי לעלית־הגג והגוי „שלי“ המשיך לכלכלני
בלחם ומים. עם ערב היה בא, עולה בסולם סמוך לגג, מנקש נקישות קלות, ואני הייתי
מושיטה את ידי מבעד לחור שנקבתי בגג הקש, מקבלת מידו את הלחם היבש, ולעתים
רחוקות גם את מעט המים. יש שהיה מביא את בקבוק־החלב שהכינה לו אשתו לשדה,
והוא, עצמו, היה מסתפק בלחם בלבד. מבעד לפירצה לא־ניכרת בקש הייתי רואה אותו
בעברו בחצר, ויש שהייתי מרשרשת בקש, למען ישמע וידע שדבר לי אליו.

בגורן זו דשו פועלים שכירים את תבואתו של האיכר. עם גמר הדישה העלו את כל הקש לעליית-הגג, זו שבה שכבתי. הם דחסו וצופפו את הקש פנימה, מבלי לדעת שמישהו מוטל שם. אחר כך עלו לעליה, דרכו ברגליהם הלוך ושוב. בקושי רב נחלצתי מערמת הקש שנתגבבה עלי עד למחנק...

שלושה שבועות שהיתי בעליית-גג זו מבלי שאיש, פרט לאיש חסדי האחד, ידע על כך. באחד הימים בא אלי מיטיבי והודיע לי בצער שהוא מסלק ידו ממני. אין הוא יכול להמשיך בטיפול זה.

קמתי למחרת בבוקר וירדתי באיך-ברירה מן עליית הגג. בבוא בעלה-בית להאכיל את פרותיו ראני פתאום. נדהם. רעדה אחזתו משמחה ופחד כאחד. שאלני האם יחידה אני, או יש עוד מישהו אתי מבני ביתי. בשמעו שנשארת לי לבדי — פרץ בבכי מר והתחיל תולש שערות ראשו מצער. מיד הביא לי אוכל, אך תוך כדי כך הודיע לי שעלי לעזוב את ביתו עם ערב, כי פִּיחוד הוא... שלח אלי את כלתו שאף אותה הכרתי היטב. שמחה לקראתי ולא הניחה לחותנה לשלחני. הזהירתני לבל אתגלה לפני הזקנה, חותנתה. בבית הזה דרו אז הזקן והזקנה והיא הכלה. בעלה שירת בצבא.

חזרתי למקלטי, על עליית הגג, ושהיתי שם שלושה חדשים רצופים. יום אחד סר אלי הזקן בעלה-בית ופקד עלי להסתלק. אחרת ייאלץ למסור אותי לשלטונות בכפר. ענית לו שלשאי הוא לעשות בי כעולה על רוחו ואסירת-תודה אהיה לו אם יסגילני לשלטונות.

קצתי בחיי, ומוטב לי למות מאשר להתענות ביסורים אלו... משנודע הדבר לכלתו, עלתה אלי לעליית-הגג, נשבעה בפני שלא תתן לי להתגלות ואף לא תתן לחותנה למסור אותי לשלטונות. המשיכה לכלכלני וגם הגוי הקודם הוסיף להביא לי לפעמים לחם לאכול.

יום אחד עלה הזקן בסולם העליה וקרא אלי: „נו, יכולה את כבר לצאת לחפשי. הגרמנים נסתלקו ומשטרה אינה כבר בויסוצק”... עם שמיעת הבשורה נסתחרר עלי ראשי, נעשה לי לא טוב והתעלפתי. ההרהור הראשון האיום היה: נשארתי לבדי. והוא עינה ללא גבול. ולמה נשארתי אני דזקא? פקחתי את עיני וראיתי את מיטיבי עומדים עלי ומשיבים את נפשי. אמרתי לקום וללכת לביתי לעיירה... עצרו בעדי: חכי קצת. נחקור, נברר אם אמת הדבר... נתברר שעדיין מוקדם הדבר.

ואירע שפתאום נשבר „מטה לחמי”. גרמנים הפקיעו את הסוסים מהאפר הזקן ונטלו עמהם את הצעיר. בשוב הזקן לביתו גברה היללה. היו בטוחים שהצעיר והסוסים לא יחזרו לעולם. יום אחד חזר בלווית חיילים גרמנים. התחילו נוברים ומחפשים בבית. כל דבר-ערך שמצא חן בעיניהם — נטלוהו לעצמם. הם חיפשו בעלית הבית, במרתף, בארונות, וגם ברפת שבה נתבאתי באו. ממחבואי ראיתים היטב. אלה היו שלושה גרמנים רמי-קומה, מזוינים, לבושים פרוות כבשים וחבושים כובעי-פלדה. אחד מהם עמד לעלות לעליה, אך האחרים מיחו בידו. הם זללו וסבאו בבית ובעמדם לצאת לדרך התחננו בפניהם הגוי הצעיר ואשתו שישחררו אותו ויקחו תחתיו את הזקן בעלי-הסוסים.

שהוא כבעלם מיטיב להתנהג אתם... לאחר דיון דברים נעתרו הגרמנים להפצרתם, הזקן יצא עמהם והצעיר שנשאר בבית זכרני והביא לי עוד באותו ערב את מנת-הלחם. היעדרו של הזקן והפקעת הסוסים הכבידו על חייה של הגויה הצעירה וגם העכירו את יחסה אלי. התחילה מגלה אותות אירצון להוסיף ולהחזיקני ברשותה, מריבוי הטירחה ומפחד השליטים. לילה אחד קמתי, עזבתי את עלית הגג, והלכתי לאותו גוי שהלין אותי קודם יומים רצופים. בעלת-הבית עצמו לא היה ובעלת-הבית הסתירה אותי לפי שעה, עד בוא בעלה, בערימת-שחת גדולה בחצר. נתכנסתי לתוך הערימה, שכבתי בה כל הלילה ולפנות בוקר הכניסתני הגויה לביתה, בית קטן ודל, והסתירה אותי בפרוזדור, מאחורי ארגז גדול. בשוב בעלה הפצירה בו שלא יגרשני והוא נאות לכך. לאות תודה מסרתי להם כמה ממלבושי, כן הבטחתי למסור להם עם בוא הקיץ את מעילי החם. איכרים עניים היו והיו זקוקים מאוד למתנתי זו. הותקן לי מקום משכב בין הארגז והקיר. פעמיים ביום הגישו לי לכאן תפוח-אדמה אפויים, לחם לא היה אצלם בנמצא. באותו זמן החלה נסיגת הגרמנים מסביבה זו. גם אנשי המיליציה בויסוצק משחשו בחולשת הגרמנים קמו וברחו אל הפרטיזנים. האכר היה חוזר ואומר שהוא מחזיק אותי רק מפני שהגרמנים אינם כעת בסביבה, אך אם יחזרו לכאן ייאלץ לשלחני מביתו.

לאחר ששהיתי שבועיים בבית זה הלכתי לביתו של גוי מפר שהיה חייב לבעלי שכר בעד עבודת נגרות, מרחק של 2 ק"מ. מבעד לחלון ביתו הבחנתי באנשים זרים

ולא נכנסתי פנימה. הבחין הגוי באדם שמסתובב בחוץ על-יד ביתו, נטל גרזן ומיס ברזל ויצא. כסבור, שידיים מתנכלים לו ויצא להתגונן. הלכתי לקראתו והתוודעתי אליו. אך ראני, זרק את כלי-זינו, קיבלני ברצון ופרץ בבכי. לא עצרתי ברוחי והתייפחתי בבכי אף אני. כך עמדנו שנינו בחשכת-הערב, גועים בבכיה... הכניסני לביתו, נתן לי גרעיני שיפון כל כמה שיכולתי לשאת. הפציר בי שאלון בביתו — אך לא הסכמתי לכך. ביתו עמד על אם הדרך ולא יכולתי למצוא שם מקלט. העמסתי על גבי את שק השיפון ויצאתי לדרך. עם פרידה אמר לי, שכל זמן שאהיה זקוקה למשהו, אבוא אליהם והם יתנו לי ככל שידם משגת.

ליל חושך, בחודש אדר תש"ג, ימי הפשרת שלגים, עלי לחזור ולעבור ברגל נהר קפוא מלמטה ומים זורמים למעלה. תעיתי בדרכי. נעלי מלאו מים. רגלי מעדו מדי פעם על פני הקרח הרטוב. השק צנח מדי פעם למטה ונרטב, ועם כל נסיון להרימו הייתי מחליקה ונופלת. כך הלכתי, סוחבת אחרי את השק, נופלת וקמה, נופלת וקמה במשך כל הלילה. לפנות בוקר הגעתי סוף-סוף לבית מחבואי. החלפתי בגדי לייבשם, עליתי על התנור ושוב חזרתי למקלטי מאחורי הארגז שבפרוודור הבית.

ערב אחד חזר הגוי מן הכפר ובפיו הבשורה: הגרמנים חזרו והוא תובע ממני לצאת את ביתו מיד. שאלתיו: ובכן, לאן עלי ללכת? — להיכן שאת רוצה — היתה תשובתו — אך מכאן את מוכרחה להסתלק.

לאן? — אני מהלכת בחוץ. מחשכים. שעת לילה מאוחרת. בקרבת בית זה התגורר גוי שאת אמו הכרתי. נכנסתי בחשאי לחצר ועליתי ישר לעליית-הגג של הרפת. עם בוקר, כשנכנס האכר להאכיל את בהמותיו, פגשני, ביקשני לעזוב את ביתו. שמועה אמרה שהיום יערך חיפוש אחרי אנשי היערות (הפרטיזנים). קמתי ללכת. נכמרו עלי רחמיה של אשת האיכר ואמרה: „לאן תלכי כעת, לאור היום? הן יפגשוך, יובילוך לעיירה ושם יהרגוך”. עניתי לה: ולכך אמנם אני מתכוונת. די לי ביטורי נדודים אלה... פנה אלי בעל-הבית ואמר: „לא! אם נשארת בחיים עד עכשיו, צר שתיהרגי כעת. עליך להינצל. כאן ביערי הקרוב נמצאים יהודים. הם גרים בסוכות. נודדים הם ממקום למקום, נמלטים מפחד האיבים... עליך להגיע ליהודים אלה שביער”. אבל כיצד להגיע אליהם כעת, לאור היום? הכניס הגוי עגלת-חורף לגורן, השתטחתי בעגלה והוא ערם עלי ערמת חציר גדולה, רתם את סוסיו והוציאני בעגלה עמוסת חציר זו מחצרו בדרך לכפר פוזניה, סמוך לאותו יער. בקרבת הכפר הוציאני, הכניסני לחורשת שיחים קטנה שמחוץ לכפר ואמר לי להמתין כאן עד שיחשיך, ובערב איכנס לכפר והגויים ששיג ושיח להם עם הפרטיזנים יובילוני אל היהודים ביער. שהיתי כל אותו יום בחורשה. עם חשכה סרתי לגוי מכר בכפר. תחילה נכנסתי כדרכי ישר לרפת. הגוי הבחין בי ברפת. הכירני, היה מיצר על מר גורלי ועל אבן בעלי והילדים שהכירם יפה. אך מאן לתת לי מחסה. הובילני לחצרו של איכר שכן, יעץ לי להישאר שם ועם אור הבוקר יבוא ויובילני אל היהודים ביער. בבוקר השתמם

סבתא בסיה פילקוב

מלקיים את הבטחתו. כיתתי רגלי מאיכר לאיכר וללא הועיל. בעודי מהלכת בשולי הכפר יצאה גויה איכרה מפתח-ביתה וקראה לי לסור אליה. משום מה חששתי שגרמנים בביתה והיא גוליקה אותי שולל. כשם שקרה הדבר ליהודים רבים. נענית לקריאתה מתוך יאוש: אם גם יש יסוד לחששותי אין כל רע. הן צריך פעם אחת להיפטר מן החיים הללו וחסלו! נכנסתי לביתה ונדהמתי: ליד השולחן ישב יהודי צעיר בן-עיררתי. הוא השגיח בי מבעד לחלון וביקש את בעלת-הבית לקרוא לי. אין מלים בפני לספר מה שעבר על שנינו ברגעי פגישה זו. הן יחידה נודדתי בין הגויים ופני יהודי לא ראיתי מאז. מתוך בכי שבהתרגשות סיפרנו זה לזה כל מה שעבר עלינו. הוא, הצעיר, כבר היה ביער עם חבורת יהודים, אך עזבם, בא להסתתר באן. ביקשתיו שיובילני היערה אל חבורת היהודים; משום מה סירב לעשות זאת. (בבואי אחר כך ליער סופר לי שאותו צעיר יהודי הוסגר אחר כך ע"י מארחיו הגוי לידי הפולבובצים * ואלה כפתהו בחבלים והובילוהו אתם עיננהו עינויים שאין לתאר... קרעו נתחים מבשרו בעודנו חי, תלשו את לשונו, קיצצו את חטמו ולבסוף גזרו את ראשו בסכין מצד העורף עד הגרון, למען להאריך את פרפור יסוריו. את גופו תלו ברחובו של הכפר לראוה. זאת עשו הפולבובצים ולא הגרמנים

* חבורות הליסטטים ומרצחי יהודים מבין האוקראינים ששיתפו פעולה עם הגרמני נקראו כך ע"ש מנהיג המתקוממים האוקראיני הידוע טארס בולבא.

בינתיים נכנס האיכר ופקד עלי לעזוב מיד את ביתו. שירכתי את דרכי ללא מטרה.
פגשתי איכר שלא הכרתיו, אך הוא כנראה הכירני, וביקשני לסור לביתו לימים אחדים.
אבל רק בשעות הערב יבוא ויטלני. בצדי הדרך עמד בית עזוב ללא גג וחלונות.
אך נכנסתי לתוכה, פרצו אחרי שני כלבים ואחריהם גוי צעיר, שהכירני והרשה לי לשהות
בבית עד מחר. נשארתי לבדד בבית הבודד והשומם, רועדת מקור ומרטיבות ומסתכלת
מבעד החלון אל חשכת הלילה. פתאום, מבלי שאבחין מאין וכיצד, ניתכו על ראשי מכות
כזו אנה זו. הרגשתי כי ראשי ופני זבים דם. והדם ניגר כבר על הפנים, הבגדים, הידים...
המוכה קראתי לתוך החשכה: „זשצ'אָ ווי מיניאַ ביוטאַ? (על שום מה אתם מכים אותי),
או הפסיקו להכותני והסתלקו.

פצועה ודויה ובאפס-כוחות יצאתי מן הבית וניגררתי בדממת הערב בדרך אל
הכפר. סביבי אין נפש חיה. פתאום צץ לנגדי גוי, מקל עבה על שכמו מזה ומעילו על
שכמו מזה הוא פונה אלי ישר בקול מצוה: סקידיי פאלטו טיאָר טאַקו מומאַנט (זרקי
את המעיל בעליך. תקופה כזאת כעת). אמרתי לו: על שום מה הסתפקת רק במחיצת ראשי,
מדוע היה לך להרגני... ענה לי: לא אהרגך. אבל את מעילך הבי מיד. פשטתי את מעילי
הרקותי לו. בכיסי המעיל היו תחובים חפצים קטנים, שמלה, כותנת, והכל זרקתי לו. (זה
היה הבוי שהיכני בחשכה ואת מעילו פשט למען לא אכירנו).

נכנסתי לביתו של איכר, רחצתי את פני וראשי מכתמי הדם, אך ללא הועיל.

הדם שתת ללא הפוגות ובעל־הבית מאיץ בי לצאת. סרתי לביתו של איכר אחר. ראוני ילדי האיכר ואני פצועה ומגואלת בדם התחילו מייללים מפחד... הכניסני האיכר לגורן אחד האיכרים, לא שלו. סגר עלי את השער והסתלק. שכבתי עייפה ורצועה בתוך החציר והדם זורם. הוצאתי מכיסי פרוסות־לחם ובעזרת בשר הלחם הרך נסיתי לסתום. את התור בראש — וללא הועיל. הדם זב מבעד לסתימות הלחם. שלושה ימים נאבקתי עם פצעי השותתים עד שסוף־סוף עמד הדם מזרום. השערות, הלחם והדם הקרוש התלכדו יחד וקתמו את החורים. אך בזה עוד לא רפא לפצעי. עם כל פירור לחם שניתק מהסתימה היתה פורצת מוגלה ודם. חצי שנה נמשך הדבר עד שהפצעים הגלידו.

עם בוקר נכנס האיכר לגורן ואני שומעת כיצד הוא אומר לחברו: כנראה, היה כאן מישוהו בשעות הלילה. התחיל נובר ומחטט בגורן, בחציר ובכל הפינות, גם למקום משכבי ניגש, ולא הבחין בי. שכבתי כך בגורן עד הצהרים. בצהרים עמד לבוא אלי האיכר שהכניסני לכאן בכדי להובילני היערה אל היהודים. כך בכל אופן הבטיח לי. אך הוא לא בא. יצאתי בצהרי־היום מן הגורן, הסתובבתי בכפר, ביקשתי מן האיכרים שיובילוני היערה. איש מהם לא נענה לי. ישבתי לבדי בצדי הרחוב באפס כוח ובאין דרך.

כך ניטלטלתי שבוע ימים מגורן אחת למשניה; איש אינו רוצה לאספני מפחד הבולבובצים המשוטטים בכפרים, מבערים אחרי הפרטיזנים וכל יהודי שנפל בידיהם עונה והוצא להורג. נתעוררה איכרה שלא יכלה לראות בצערי, הלבישתני מבגדי סחבותיה,

בין הנמלטים לסוכה היתה אשה ששיכלה בהתקפה זו את בעלה ובתה בת ה־19, היא ובנה בן ה־15 ובת בגיל 8 נמלטו חיים. במנוסתם נתפרדה החבילה והבת אבדה. סבורה היתה האם שנהרגה. כעבור שלושה ימים נמצאה הבת ביער על־ידי יהודים והביאה לסוכה, לאמה. ימים אלה תעתה הילדה הקטנה ביער, ללא אוכל וללא מים, עד שמצאה היהודים שהלכו לאסוף את מתיהם ולהביאם לקבורה. מפני יהודים אלה נודע לי ששוכניה הקודמים של הסוכה לא יחזרו אליה — סוכה אחרת הקימו להם בעבי היער, כי זו גלויה מדי ומוכרה לאיכרי הכפרים ולחבורות המרצחים. בהיודע להם על מעשה ההתקפה ששרידיה נתלקטו אל סוכתם הקודמת — באו לבקרום. בשובם הצטרפתי אליהם לסוכתם חדשה. הכרתי מהם תחילה יהודי אחד בלבד, בן הכפר הסמוך ובנו בן ה־15 היה עמו כאן, אשתו ובתו בת 10 ניספו בהרג.

בסוכה זו דרה גם אחותו של יהודי זה, היא ובעלה ושלושת ילדיהם ועוד אשה ושני ילדיה שבעלה מת בסוכה רק לפני ימים מועטים. באותו זמן בצקו רגלי ושלושה שבועות לא יכולתי כמעט לעמוד על רגלי. יום יום היו יוצאים יהודי הסוכה לכפר הסמוך, להשיג צרכי־אוכל, וכמובן שהיו פורסים גם לי מלחמם.

סמוך ליער היתה גבעה שגידלה גרגרי־בר אדומים. בוקר אחד יצאו הורי שלושת הילדים לאותה גבעה ללקט גרגרים ולא חזרו. יצאו יהודי הסוכה לחפש אחריהם. קראו בקול. הסתובבו, שוטטו וחיפשו וחזרו ריקם. עקבותיהם נעלמו ונותרו שלושה ילדים. יתומים וגלמודים. רק הדוד שאר להם.

יום אחד יצאנו לכפר הסמוך, שלפי השמועה שכנה בו חבורת פרטיזנים. סמוך לכפר פגש בנו איכר ובמשרוקית שבפיו הזעיק את חבריו. הקיפה אותנו חבורת ליסטים גדולה, מזוינים רובים, ופקדו עלינו לעמוד. רובם הספיקו להימלט ורק שלושה יהודים ואני בתוכם נעצרנו על-ידם. פקדו עלינו להוריד את חבילותינו והתחילו חוקרים: מאין ולאן? תוך כדי דין-ודברים הרימו רוביהם וכיוונם לירות בנו. ניגשתי לאחד מהם ושאלתי: הגד לי מאין אתה? — ענה לי: אני מחרקוב. שאלתי את חברו, וענה לו שהוא מהכפר הזה זמרוצ'אניה. שאלתי ההכיר יהודי בשם פלוני ונקבתי בשם בעלי. כן — ענה — הכרתיו היטב. היה עובד יאצלנו בכפר בנגרות". מששמעתי שהכיר את בעלי אמרתי לו: אני הנני אשתו, וביקשתיו להשאירנו בחיים. הפכו בחבילותינו, פשטו מבן לויתי את מגפיו, נטלו מיטב בגדינו ועזבונו לנפשנו. זו היתה חבורת בולבובצים. חזרנו לאנשי חבורתנו ויחדיו צעדנו למחוז חפצנו. בטוחים היינו שהללו יעקבו אחרינו ויהרגונו. לפנות בוקר הגענו לכפר. בשערי-הכפר נתקלנו במשמר. לא ידענו אם פרטיזנים הם או בולבובצים-מרצחים. הביאונו לקסרקטין אחד שהרבה איכרים מזוינים ישבו בו. ישבנו כלואים במעצר עד שעת הצהרים. בצהרים הגיע המפקד והוציאנו לחפשי. באותו כפר שכן מחנה פרטיזנים, אך יעצו לנו לבל נחנה בכפר, אלא ביער הסמוך. שלושה שבועות חנינו ביער זה. כאן פגשנו אשה ובנה, סחופים היו וצנומים, תועים ביער. מדומברוביצה הסמוכה היו. כל משפחתה — בעלה, היא ושבעת ילדיהם, שהצעיר בהם

היה בן 11 שנה — יצאה ליער. בדרך שדדום איכרים, הכום והם נסו בעירום ובחוסר כל. בנדודים בלילות אָבדה להם בת. הבעל ושתי בנות נתפסו. נשארה האשה וארבעה מילדיה — שני בנים ושתי בנות. הקימו להם סוכה ביער ויהודי שלא הכירוהו תחילה נספח אליהם. בלילות היו יוצאים לכפרים מוכרים לבקש מזונות. לילה אחד יצאה האם ובנה הצעיר לכפר לבקש מזון כדרכם, ושלושת בניה והיהודי הזר נשארו בסוכה. לכשחזרו היערה, לאחר ארבע שעות הליכה, הבחינו בחשכת הלילה אור גדול ובהגיעם אל האור חשכו עיניהם — הסוכה, סוכתם, בוערת ושלושת בניה והיהודי הזר מוטלים בתוך האש. הרגום והציתו עליהם את הסוכה. אָספו האם והבן אברים אברים מגויות יקיריהם, הטמינום בתעלה שבצד, כיסוה עלים ונסתלקו ממקום האסון לבקש יהודים, ומצאו אותנו. וסופה של אותה משפחה כך היה: הבן היחיד גויס אחר־כך לצבא האדום. שם נכשל במשהו ומאז הוא יושב כלוא במוסקבה. והאם השפולה, בודדה ויחידה נשארה ברפלוּבקה העיירה. יום אחד הגיעו לאַזנינו קולות־מהומה ושאון מצד הכפר. נודע לנו שהגרמנים חדרו לכפר, ערכו קרב עם הפרטיזנים והשתלטו על הכפר. הרחקנו ללכת משם לכפר אחר לסוריציביץ'. מרחוק ראינו את הכפר עולה באש ואת יושביו האיכרים ראינו כשהם רצים בבהלה אל היער. שוטטנו ביער מבלי לדעת היכן לחנות. איכר־ידיד הציע לנו להעמיק לכת בתוך היער, מפני שבקירוב מקום נעות חבורות פולבובצים שרק לפני ימים מספר הוציאו להורג בסביבה זו 40 יהודים, בתוכם נשים, אחיות מעיירתנו. הבטיח לנו לחזור

וליהודיע בשריקה כשהסכנה רחקה והבולבובצים יעזבו את המקום. שמענו בקולו והפלגנו לעבי היער. חמישה ימים שהינו שם עד שאזלו תפוחי-האדמה כליל. היהודי מחבורתנו, אשר מפוזנה, בלויית בנו ואדם שלישי, קופל מדומברוביצה, יצאו והתקרבו לדרך החוצה את היער, למען לפגוש רועה-עדרים ולהיודע מפיו מה נשמע מסביב. לאסונם נתקלו בחבורות הבולבובצים ואלו תפסום, רתמום לעגלותיהם מלפנים והאיצו בהם כבסוסים... כך הביאום בקול המון חוגג הכפרה. כאן כפתו אותם בחבלים וזרקום לאורווה אחת. נאבקו השלושה עם כבליהם ויכלו להם. ניתקו את הכבלים ונמלטו מהאורווה. אך שוב נתפסו ע"י אנשי המשמר של הבולבובצים ונהרגו במיתה משונה ואכזרית ביותר. אברים אברים חתכו מגופם החי, כאשר היו נוהגים המרצחים הפראים לעשות בקרבנותיהם היהודים. ר' אשר זה מפוז'ניה — את שם משפחתו שכחתו. — יהודי יקר היה. עודני זוכרת כיצד הלכנו יום אחד, לאחר פסח, בשולי היער וראינו את השדות הרחק, היה יום יפה, אביבי. פתח ואמר: רבנו של עולם. העולם עולם, העצים מבלבבים, השדות מוריקים, ואילו אנחנו... — ופרץ בבכיה גדולה. הוא היה מסור לשלושת היתומים, ילדי אחותו, מסירות אין קץ. כשהיה מחלק את מכסת תפוחי-האדמה הקטנה, היה נוטל לעצמו פחות משהיה גותן לקטן שביניהם, בן ה'9. ביום זה שבו מצא את מותו כיבסתי לו בבוקר את כותנתו העליונה. הרתחתי מים על גבי האש, פרייתי גומה, היטלתי אל תוכה את הכותנת, ושפכתי עליה את המים הרותחים ואת האבן הלוהטת שמתתי בתוכה, למען הרתח היטב את הכותונת המגואלה... הוא התגלח,

לבש את חולצתו המכובסה ויצא... לקראת מותו.

והשלישי שנרצח יחד עמו היה קופל מדומברוביצה — שוחט היה. יום יום היה עומד בדחילו ליד עץ, מתפלל ושופך שיחו לפני אלוהים. היו עמו ספרי-קודש שמצאנום בבתי הגויים. מפעם לפעם היה הולך להשתטח על קבר אביו, כאן ביער. בליל הסדר (בתש"ג) הסב עמנו ביער, תחת כיפת השמים. ר' אשר אפה על גבי האש מקומץ קמח-דגן שהושג בצק רדוד, זכר למצות, והוא, קופל, קרא באזנינו את כל ההגדה. כל אותה שעה ירד שלג רך, ואנו ישבנו, רגלינו עטופות סחבות, ועינינו דומעות לשמע המעשה ביציאת מצרים... האיפר-הידיד שמר לנו אמונים. כעבור יומים שמענו את שריקתו ואת נביחת כלביו, כפי שהבטיח לנו. יצאנו לקראתו וסיפרנו לו מה שנודע לנו על אחריתם של שלושת היהודים מחבירתנו. פרץ האיכר בבכי, תלש שערות ראשו מרוב צער. הן במיוחד בא אז להזהירנו ולהצילנו והנה לא צייתו לו. נשארנו ששה אנשים בודדים ועזובים ללא גבר מבוגר. שלושה יתומים, האשה, בתה הצעירה ואני. עד עכשיו היו השלושה שנהרגו מדריכינו ומגינינו ביער העבות. וכעת מה יהיה עמנו? שוטטנו ביער עד שקמנו והלכנו לכפר בשם ז'לוטיה, מרחק 6 ק"מ מהיער. שמענו שבכפר חונים פרטיזנים בפיקודו של מיסורה. זו היתה פלוגת פרטיזנים נודעת בהנהגת איכר צעיר, פרטיזן, שנתפרסם באומץ לבו נגד הגרמנים ובהגנתו על היהודים. גוי פשוט היה מאוזורסק. הכרתיו ואף הייתי פעם בביתו. יהודים רבים היו בפלוגתו. בהיודע להם מה שעוללו לשלושת היהודים שלחה הפלוגה

מאנשיה לחפש את הנותרים ביער, וכך נפגשנו עמהם והלכנו אתם לכפר-חנייתם.
כאן ביער פגשתי את ליפשיץ, מפליטי פולין, שנשתקעה יחד עם בעלה בעיירתנו.
בימי הרוסים שימשו מורים בבית-הספר. בימי הגרמנים היה בעלה מתרגם-מתווך בין
הכובשים והיהודים. היו מרבים לבקר בביתנו, בעיקר אצל הצייר-הצלם. בבכי סיפרה לי
שהצליחה להימלט, היא ובעלה ועוד פליט צעיר, לנגר שמו, ליערות. אבל, יום אחד, יצאה
לבקש מזון, ובשובה מצאה את השנים מתים. היא חיפשה דרך לצבא הפולני שבצבא
האדום, להיות שם אחות רחמניה.

כאן באוזורסק פגשתי גם את דוד שטופר בן עיירתי. בימי הכיבוש הנאצי שירת
במיליציה היהודית. יהודי אמיץ, עשוי ללא חת, והצליח להימלט ולמלט את בני-ביתו
עמו ליערות. מפעם לפעם העיז לבוא לעיירה, לחפור בחצרות היהודים, להוציא חפצים
שונים, ובהם היה עושה חליפין עם הגויים בצרכי מחיה. הגיעה שמועה לאזני הגויים
שסוכתו ביער מלאה מכל טוב, זממו לשדוד אותה. לילה אחד קרבו ובאו לסוכה וירדו
ממרחק, למען יימלטו יושביה ויוכלו לשדוד באין מפריע. כולם ברחו על נפשם והם קרבו
בעגלה, העמיסו ונסתלקו. דוד שטופר לא יכול היה להירגע, ורצה לדעת מי מהגויים עולל
לו זאת. קם ויצא בחשאי לקראתם. נער אחד נלווה אליו והלך מאחוריו. פתאום השגיח
הנער ששטופר מוקף גויים, ידיו מורמות והם בודקים אותו. כנראה מצא שם את מותו.
אשתו ניצלה והגיעה אף היא, לאחר טלטולים רבים, לאיטליה.

טליבל, אהרן-שמראל, פליגל, ניספור בשואה

בפלוגה זו פגשתי אדם מדומברוביצה שהיה בויסוצק בשעת הטבח והצליח להימלט חיים, ממש מתוך בורות המות. סיפר לי את קורות הטבח לפרטיו:

בבקרן של יום הטבח נצטוו כל יהודי העיירה להופיע בכיכר השוק. היהודים חשו בסכנה ולא מיהרו לציית לפקודה. ערכו השוטרים הגויים ציד על היהודים ברחובות ובבתים. בנשק ביד עברו מבית לבית וגירשו את היהודים למקום המיועד. (אותה שעה, בפרוץ המהומה ברחוב, נתמלא ביתנו מפה לפה יהודים מורדפים שביקשו מפלט מפני הציידים המרצחים). בכיכר השוק, מחוץ לגיטו, סודרו היהודים בישיבה טורים ארוכים. בצדי הרחוב ניצבו הכן תותחים ומכונות יריה — מוכנים לפעולה... תחילה נלקחו מן הטור הראשון כ־100 יהודים באמתלא שהם נלקחים לעבודה. קמו 100 יהודים אלה והלכו. כעבור שעה קלה הוזמנו ללכת לאותו כיוון עוד 300 יהודים. קמו גם אלה והלכו בלויט השוטרים המזוינים. בבואם סמוך למקום המעשה כבר הבינו מה צפוי להם: מות ביריה ישר לבורות החפורים. פתח רב העדה בדברי וידוי אחרונים ואחריו רופא המקום. מיד נשמעו קולות זעקה ומרי כקהל והמונים התחילו בורחים. מכונות־היריה והתותחים והרובים שמסביב התחילו לפעול. הצעקות והקולות גברו שבעתים. היהודים המצפים חרדים בכיכר השוק שמעו את הקולות והזעקנת והצטרפו אף הם לבריחה. התחילה מנוסה גדולה, תוך מהומה ובהלה וצעקות, בכיוון לנהר הו ר ין שבקרבת מקום. והמון שוטרים וגויים מזוינים רודפים

אחרי הבורחים ומכלים בהם ביריות מכל כלי המות שברשותם: מכונות יריה ורובים. היהודים הנסים קפצו ישר לנהר כדי לעברו בשחיה. אבל הגויים המשיכו לירות בהם בתוך הנהר. זה היה מחזה אימים שאין לתארו. מבוהלים ומטורפים קפצו האנשים לנהר, שוחים ונפנפים. מי לפני המים, מי בתוך המים ומי מעבר לנהר. מי הנהר אדם מדם היהודים הנרצחים. אף אלה שהגיעו לעברו השני של הנהר נפגעו מכדורי המות. מי שהצליח להתחמק ולהסתתר בשיחים הסבוכים שמעבר לנהר — נהרג אחר-כך בצאתו לחפש סוף לנפשו. עשרים ושלוש בחורות יהודיות שהצליחו להגיע לעברו השני של הנהר שוטטו תנונו בין שיחים ועצים שלושה ימים רצופים ובאין מחסה ומטרה לנפשן הנוזל לצידה רעבות וסחופות ומצאו בה את מותן.

בעקבות פרטיונים

סלונת פרטיונים זו היתה נודדת ביערות. חונים במקום ימים ספורים, ושוב קמים וממשיכים לנוע. תוך כדי כך, אגב הנדודים, ביצעו פעולות חבלה וקרב. אותנו לא קיבלו אל המתנה — רק לוחמים ומצוידים בנשק היו בו — והיינו נגררים אחרי המלונת בכל דרכיה. חונים בריחוק מקום לבל ישגונו בנו. יהודים מהפלוגה היו באים והודיעים לנו בלחישת שהפלוגה יוצאת לדרך, והיינו קמים והולכים בעקבותיהם מרחוק. לרוב היו נהודים בלילות. לילה לילה היו עוברים 20—25 ק"מ. נעו דרך יערות, נהרות, שדות ובודות. במוג'אוויר רטוב וקר של סוף חורף. וכל הכבודה של העגלות והבקר מבוהלת עיניהם. סלסולים אלה הוגיעו אותנו עד מות.

לילה אחד הגענו לכפר בשם וויציבקה. הפלוגה נכנסה לכפר ואנו, כ־200 יהודים היינו אז, נשאֵרנו חבויים בבורות ובשיחים, מחוץ לכפר. הפרטיזנים בכפר שתו לשכרה ושקעו בשינה עמוקה. בו בזמן התקיפו אותם הבולבובצים, ניתקו תחילה את הטלפון למנוע מהם עזרה. אותו לילה נהרגו ונפצעו רבים מהפרטיזנים גם רבים שחנו מחוץ לכפר. הכדורים זמזמו ועפו מעל לראשינו כמטר סוחף. נפוצונו לכל רוח. אני ועוד ארבעה יהודים רצנו שלושה ימים רצופים ללא כל מטרה לחוש לנו מפלט. משנודע שהבולבובצים נסוגו חזרנו אל הכפר, ושם סופר לנו שהבולבובצים כבשו באותה התקפה את הכפר, לקחו בשבי רבים מהפרטיזנים, וכן חמסו את נשקם, מזונותיהם ועדרי־בקרם. אם ששתי בנותיה ושלושה מנכדיה היו עמה (הורי הנכדים לא היו כבר בחיים) נסה בשעת ההתקפה ובמרוצתה צנחה על האדמה. הרגישה שהיא שוכבת על גופת־אדם, אך לא ההינה להניע אבר בשעת המהומה. בגמר ההתקפה ראתה לחרדתה הגדולה שהגופה היא גופת בתה שכדור דומדום פגע בה בשעת המנוסה וריטש את בטנה. גם אחד משלושת הנכדים נהרג באותה התקפה.

פלוגת הפרטיזנים התנערה חיש ממפלתה. אוירוני הסובייטים הביאו להם נשק והם התארגנו וחידשו את פעולותיהם. הוסיפו לנדוד ממקום למקום, ביצעו פעולות־חבלה ואחריהם נגררנו אנהנו, היהודים, מוגנים על־ידם.

יום אחד, בתנותנו בלוסאָצקה בא אלינו הרופא היהודי אַרליך מפלוגת הפרטיזנים —

לפני המלחמה היה רופא ורוקח בדומברוביצה — והודיע לנו שהפלוגה יוצאת כעת לפעולות ממושכות ל־10 ימים ועלינו לחכות להם כאן עד שובם. עברו שבועות רבים והפרטיזנים לא חזרו. בינתיים הגיעו שמועות על חברות בפולבוביצים המשוטטות בסביבה וכן גם על פלוגות־יצבא גרמניות. עזבנו את המקום ופגשנו בדרך שיירת־פולנים שהתנהלו בעגלות, הם, נשיהם וילדיהם. אחריהם שירכו דרכם צוענים. גם הפולנים ברחו מחמת הפולבוביצים. (הגרמנים לא נגעו בהם לרעה). נגררנו אחרי הפולנים וחנינו בקרבתם ביער.

עוברים ימים וחדשים. שמועות מספרות שהצבא האדום הולך מחיל אל חיל, מתקדם ובא. הגרמנים נסוגים. שטחי הסביבה הפקר וביערות ובכפרים נטושים קרבות בין הפרטיזנים והפולבוביצים. לרוב גוברים הפרטיזנים. כפרים עוברים מיד ליד ויש שהם עולים באש. אנו נמצאים בקוי החזית הנעה. כך נמשך הדבר עד שלבסוף שוחררו המחוזות והחזית רחקה. זה היה בימי הסתיו של שנת 1943.

הפולנים יצאו מתוך היערות והפליגו. גם יהודים התחילו מגיחים, יחידים וקבוצות, סרים לכפרים ומהם גם משתקעים שם. תמה תקופת היערות האיומה, אשר נמשכה למעלה מ־8 חדשים, ממרץ עד נובמבר 1943. חדשים רבים לא התרחצנו, לא החלפנו כותונת, רק לפעמים, בישבנו מסביב למדורה ביער שהיתה בוערת כל שעות הלילה, היינו פושטים את הכותונת ומחזיקים בה על גבי האש ליבשה. אמנם הנוער שהיה יוצא להשיג מזון היה חוזר לפעמים גם עם כותונת או עם זוג־מכנסים שהיו גונבים מאחת הגדרות.

תמה תקופת היערות. אבל טרם באנו אל המנוחה.

אני ועוד מספר יהודים עמי באנו לכפר בניהוביץ. נכנסנו יחדיו לאחד הבתים. מחלת טיפוס פשטה אז בסביבה ואף אני נפלתי למשכב. שלושה שבועות שכבתי ללא כל טיפול רפואי על גבי ספסל קשה ולמראשותי רק אלומת־קש. אוכל לא בא לפי — רק מים לגמתי. בקומי מחליי ואני חלשה ורפופה באה אלי איכרה אחת והציעה לי לסרוג כסיות וגרבים עבור הפרטיזנים ובשכר זה להתפרנס. עברתי לביתה והתחלתי סורגת גרבים וכסיות — ובשכר זה נזונתי.

החזית לא היתה רחוקה ביותר מן הכפר. 6 ק"מ מכאן השתרע נהר הסטיר שמעברו חנו הגרמנים ומעבר מזה חנו הפרטיזנים והצבא האדום. הצבא הגרמני התפרץ פעם בפעם אל עבר הנהר, והצבא האדום הדפם. ביום ששי אחד קמה מהומה בכפר: לברוח! — הגרמנים חצו את הנהר ומתקרבים. היה זה חודש ימים אחר המחלה, וטרם התאוששתי. מזג האויר רטוב וקשה — ימי הפשרת שלגים. התאספו כל יהודי הכפר והלכו יחדיו בכיוון לרפלובקה העיירה — מרחק של 120 ק"מ.

כאן, בניהוביץ, היו עמנו גם שלושת היתומים שנתייתמו מחדש בהירצח דודם ר' אשר מפוזניה. רע ומר היה גורלם. עוד ביער נתכסו פצעים וחבורות. הצעיר מהם, אהר'לה, בן 9, בוש בפצעיו, היה שוכב כל היום עצוב, מכוסה במטלית שגוי־רחום זרק לו. הייתי

מרתיתם: מים ורוחצת. לאט ובוהירות את ידי הנגועות. סבון לא היה בנמצא. יום אחד הלכתי בלוויית האחות הבכירה, בת 13 היתה, והאח בן ה-12 לבקש מזונות בסביבה. נכמרו רחמיו של גוי אחד על הנער והציע לו להישאר בביתו, לרעות את פרותיו, והוא ידאג למזונותיו ולבושו. נתרצה הנער ואף האחות הסכימה לכך. היה הנער קם ב-3 אחר חצות, יוצא למרעה עד 9 בבוקר, אוכל וישן וחוזר ויוצא ב-2 אחה"צ עד החשיכה. בימי הקור היה יוצא עם בוקר ושוהה עד שיחשיך. גם כאן לא הונח לו. הנערים הגויים הציקו לו מאוד.

הייתי באה לבקר יחד עם אחותו. היה משתער עלינו, מחבקנו ומנשקנו. גדולה היתה בדידות הנער בין הגויים. הפציר בנו שנביא את אחיו הקטן — מה רבו געגועיו אליו. באחד הימים הבאנו אותו. משראו שני האחים זה את זה מרחוק, רצו ונפלו איש על צוואר אחיו, נצמדו והתייפחו בבכי של אהבה, עד שאיראפשר היה להפריד ביניהם. בצאתנו מן היערות נטלנו את הנער עמנו ובאנו לניהוביק'. איש מהאיכרים לא רצה לתת מחסה לילדים בביתו, בשל פצעיהם הזבים. הכנסנו אותם לאחת הגרנות, שם רבצו כמנוודים בימי הקור והכפור, יחפים וערומים כמעט. הנערה היתה סרה אלינו, שוהה במחיצתנו עד אשר היינו שוכבים לישון וחוזרת לגורן, אל אחיה. מר היה גורלם של היתומים האלה — שמים וארץ היה צריכים לקונן ולזעוק חמס על כך.

ערב אחד, בשבת הנערה עמנו נכנס פרטיזן, רובהו על כתפו. תוך כדי שיחה

סיפרנו לו על הנערה ואחיה. קם, לקח את שלושת היתומים, וכפה על איכר אחד להכניסם לביתו. רבצו על הארץ, אבל חם היה להם בבית. למחרת חזר הפרטיון והביא לילדים בגדים וגם לחם, בשר וחמאה. אז נודע לנו שיהודי הוא פרטיון זה. הוסיף ודאג להם, חילקם בין שלושה איכרים בקרבת הכפר, והיה סר פעם בפעם, שואל לשלומם ומתעניין כיצד מתנהגים עמם: כשנפל עלינו פחד הגרמנים ויצאנו לרפלובקה, נסתתרו יהודי המקום הסמוך ביער ושלושת היתומים עמם. היו מצטרפים אלינו לדרך, אלא שחלה בנו של אחד היהודים, חיים זילברפרב מהורדוק, ונשארו היהודים עמו לבלי לעזבו ביחידות. בינתיים נכנסו הגרמנים לכפר והיהודים חיכו למותם. החליטו לצאת מן היער, אלא שהנערה הבכירה נכוותה אז ברגלה ולא יכלה ללכת. נטלוה על כפיים וכך יצאו. בצאתם המטירו עליהם אש, נמלטו וברחו לתוך היער. לאחר תלאות ויסורים, הגיעו אף הם לרפלובקה והילדים עמם. אחד הילדים נתגלגל והגיע לאיטליה. גורל השנים הנותרים — לא אדע. ואוסיף ואספר על משפחה אחת שעמה ארחתי לדרך לרפלובקה — פנחס וחיה פלמן ובנם בן ה-14. יום אחד פגשתים ביער בלסוצקה, בימים שחכינו לשוב הפרטיונים. האשה, שהרתה אז ללדת, סיפרה לי שהם מלינקה הסמוכה לסטולין. ביום הטבח בסטולין — ערב ראש השנה — חפר בעלה בור, נתכנס בו והיא כיסתהו ואמרה: היה שלום, פנחס, אני והילדים הולכים לבורות... הבעל ניצול ובמקרה ניצלה גם היא ובנה. שלוש בנות הוצאו להורג. מאז נדדו יחדיו ביערות עד שבאו לכאן. נתרוועעתי עמם ודרתי בסוכתם.

תשעה שבועות היינו יחדיו. ערב אחד באה פולניה אחת בהולה וקראה: ברחו, בולבובצים באים! במהומת הבריחה לא נמצאה לי בחשכה נעל אחת ונשארתי יחידה לחפשה. השגיחה האשה בהיעדרי וחזרה למצאני. זו היתה בהלת-שוא. לא בולבובצים היו אלה, כי אם פרטיזנים ששוטטו ביער לבקש נשים...

בניהוביץ מצאנו יחד מקלט בבית אלמנה-איכרה — בעלה נהרג בקרבות. לא יכלה לכלכל את משקה, קיבלה אותנו ועשינו כל עבודה, בחצר ובבית. היא עצמה שוטטה בימים ובלילות בין החיילים והפרטיזנים, ואנו האכלנו את ארבעת ילדיה, דאגנו לרפת, הכינונו עצייהסקה ונקינו את הבית, שהעזובה והלכלוך בלטו בו מכל פינה. באיתו בית כרעה חוה פלדמן ללדת, בשכבה על גבי ספסל, ומעט קש תחתיה.

יחד עשינו את הדרך הארוכה לרפלוזבקה. הרך הנולד, מחותל וקשור לחיק האם היא תומכת בי מזה ובעלה תומך בה מזה — כך צעדנו. התינוק היה גועה בזעקת-בכי ואנשי השיירה היו שופכים מבוהלים את זעמם על ההורים, ותבעו שישאירו את הילד. רצתה האם להאכילו, לא הסכימו להתעבב. בבואנו לרפלוזבקה היה הילד ללא רוח-חיים כמעט, כגוש-חמר, לא בכה, מאן לאכול ולשתות. כעבור חדשיים חזר לאיתנו. האם היתה מהלכת ומבקשת עבור התינוק מעט מלב, סוכר. כעבור 11 חודש, בבואנו לפינסק נימול הילד.

שבעה ימים ושבעה לילות רצופים הלכנו בכדי להתרחק מן הגרמנים המתקרבים.

מחצית הדרך עשינו על גבי קרח-נהרות חלק, שהתחיל מפשר. רגלינו היו טובעות לפעמים בבקיעי הקרח. רגלינו היו נרטבות במים והכפור היה מקפיא אותן. בסכנת נפשות ממש הלכנו, בקור וברטיבות, עד שהגענו לעיירה רפלוזקה. בדרך התגוללו גוויות חללים גרמנים, פזורים בשדות השלג, אברי-אדם מרוסקים בין שברי אוירונים מנופצים — חללי ההפצצות של האוירונים הסובייטים.

חזרנו לראשונה לחיי ישוב. כפראים דמינו וכשוכני-יערות, מחותלים בסחבות. בתמיהה הסתכלנו ברפבות שלא ראינון כבר שנים. כאן הלכה הרכבת כסדרה ואוטובוסים כבר היו מהלכים בין העיר ובין הערים הסמוכות. כאן ראינו רבבות חיילים נוהרים הלוך ושוב. בקרונות חתומים הובלו חיילים רבים אוקראינים-בולבובצים שלא רצו לשרת בשורות הצבא האדום והיו בורחים מן החזית. בולבובצים רבים הובלו אסורים וכבולים ונשים היו רצות אחרי השיירה, מתייפחות וממררות בבכי. ראינו גרמנים שבויים, עייפים ומעונים, ניבטים מבעד לקרונות. כשהיו יורדים לרחבת התחנה, היו מהם שליקטו פירורים מן האדמה להשקיס רעבונם. לא היו בלבנו רחמים עליהם. אמרנו: אילו היו בידינו — נתחים היינו קורעים מבשרם, נקם בעד כל מה שעיללו לנו.

העיירה עצמה היתה בחלקה הרוסה. והקרבות שהתנהלו בסביבה הוסיפו ועשו בה שמות. מדי פעם התחוללו קרבות אויר, פצצות נופלות בשאון, בתים עולים באש, אנשים מתרסקים ונהרגים ובטחון ביום מחר אין. אנו, קבוצה של 12 יהודים, התקנו בית הרוס

ונכנסנו לדור בו. השלטונות הסובייטיים הרשו לנו לקחת תפוחי-אדמה מהבורות שהשאירו הגרמנים כאות-נפשנו. האדמה היתה עדיין קפואה. כלי-חפירה לא היו אתנו. כך, שהוצאת תפוחי-אדמה מהחפירות היתה כרוכה בעמל רב. אבל הנה נופלת פתאום פצצה סמוך לדירתנו. אנשים נהרגים, בתים נהרסים וגם מדירתנו נעקרות הדלתות והחלונות והתנורים מתנפצים. פגעה בראשי לבנה מהתנור שהתמוטט ורק בנס ניצלתי. אנו מנסים לצאת החוצה ובחוף — הרס לא ית'אר. בתים מתמוטטים ונופלים, שברי עצים ולבנים עפים בחלל וכל האויר מלא אבק סמך ושחור, ואין האחד רואה את חברו לאור היום...

ששה חדשים חייתי ברפלוּבקה, ביום — בעיירה ובלילות היינו יוצאים ליער הסמוך. האוירונים הגרמנים הרבו להפציץ בלילות. לפרקים התפתחו קרבות-אויר אדירים בשמי העיירה. היתה סכנה לגור בה. דרי העיירה היו עוברים לשעות הלילה ליער הסמוך. עם שחרורה של פינסק על-ידי הצבא האדום, עקרתי אליה. בפינסק נתלקטו יהודים מועטים, שרידים מהסביבה. מיהודי פינסק עצמה חזרו 18 בלבד. לאחר השחרור לא היה ליהודי בעיירות הקטנות בטחון בחייו. על כן ביכרו את העיר הגדולה.

הנוער בעיר יצא לעבוד או קיבל משרות בשלטון. ליהודים הבאים לא היתה ברירה אלא לשלוח ידיהם במסחר. הנ.ק.ו.ד. אסרה על המסחר. היו יהודים עומדים ושואלים בגלוי: ממה איפוא אֶחיה? — שתקו אנשי הנ.ק.ו.ד. ולא נהגו בחומרה כלפי העוסקים במסחר. התחלתי לעבוד כדי לכלכל את עצמי וכן להסיח במקצת את דעתי מאימת השנים האחרונות ומבלהות אסוּני. אפיתי לחמניות וורקיקים ומכרתים בשוק.

תחילה לא היה שם זכר לשוק. העיר היתה רובה חרבה. עמדו במרפסת הבתים, או שיטחו סחורה על הקרקע ומכרו. לימים סידרו השלטונות בשוק שולחנות, ריקעום פחים, וכאן עמדו ומכרו.

פולנים רבים, אף הם עמדו כאן בשוק וסחרו. התחילו הללו מוציאים למכירה בזהירות חוטים, כפתורים, גביעי־כסף מביזת היהודים. תחילה היססו. יום אחד קראה יהודיה כלפיהם: ראו, סוחרים בדם יהודים! שמעה זאת הפולניה המתגרת ברכוש יהודים שדוד זהטמינה את חפציה. אבל לימים גבר המסחר הזה. בראש כל חוצות הוצאו ע"י הפולנים גביצים, טבעות־זהב, פמוטים, כסתות, מעילים, ואח"כ גם רהיטים — כל מה שהפה יכול למלל — ואיש מהשלטונות הסובייטיים לא מחה בהם. כשב"כ השלטון ניסו לפגוע ביהודים שעסקו במסחר אסור, אמרו אליהם יהודים: „הפולנים מוכרים רכוש יהודי שדוד בפומבי ואתם מחשים. ואילו אנו, בעד קילו מלח או מעט שימורים אתם מרעישים עולם! היו אנשי הנ.ק.ו.ד. מרגועים ואומרים: חכו, עוד יבוא יומם! הסבירו שמניחים להם לפולנים לסחור לפי שעה ברכוש יהודי שדוד למען ללכוד אותם אחר־כך בפת. שנה תמימה עשיתי בפינסק ולא פגעו בהם כלל ועיקר.

יהודים פינסקאים שהכירו רהיטים משלהם אצל גויים הגישו את עצומותיהם למשפט והצליחו לקבל בחזרה מעט מרכושם השדוד. אבל, כאמור רק 18 מיהודי העיר חזרו. יהודים פחדו לחזור לעיירותיהם. הבולבובצים עוד השתוללו בדרכים וביערות.

יהודים נרצחו בדרך בנסעם לעיירותיהם. אני עצמי לא נסעתי לעיירתנו. יחידה נשארתי מכולם — אל מי אסע ולשם מה אסע? מה אעשה עם הבית? נודע לי שרק יהודי אחד מבני העיירה חזר אליה. משאת-נפש אחת הביאה אותו לשם — לנקום את נקמת דמנו השפוך. במכתבו יעץ לי לבל אחזור לעיירה. „אוי להן לעינים הרואות“. מסר לי שלום מביתי העומד פרוץ, ללא חלונות וללא דלתות ומנופץ תנוריו. הגויים עוסקים שם בבדק הבית אבל בשביל מי — הוא עצמו אינו יודע.

טלטולים בדרך לארץ

החלה הריפרטציה של אזרחי פולין. נרשמתי כאזרחית פולין למען אוכל לצאת מכאן. שתי שיירות גדולות של אזרחי-פולין יצאו לדרך ואני החמצתי אותן. תורי היה בשיירה השלישית שמועד צאתה נדחה כמה פעמים. שמועות היו מהלכות בקרב היהודים שאפשר להגיע מפולין לארץ-ישראל באין מפריע. מלודז' נוסעים לרומניה וכל מי ש-50 רובל זהב בידו יכול להפליג משם לא"י. התאמצתי וחסכתי 50 רובל זהב בכדי שאוכל אף אני להגיע לארץ-ישראל, אל בני.

האנשים שנסעו בשיירות רשאים היו ליטול עמם חפצים, כל כמה שהיו להם. הנסיעה כולה על חשבון הממשלה. היו פולנים שחזרו ברכוש גדול, משקל כמה טונות. היו שהובילו עמם בהמות בקרונות הרכבת. כשרשמז אותי שאלוני כמה משאות אני נוטלת עמי. עניתני: אין לי ולא כלום. בכל זאת רשמו לי 100 קילו.

משראיתי שהשיירה השלישית אינה יוצאת חיפשתי דרכים משלי להגיע לפולין.
התגלגלתי בדרכים משונות לקובל ומשם הצלחתי להגיע בשיירה בת 25 יהודים ללודז'.
היה הדבר בתמוז תש"ה (1945).

עזובה ובודדה לא ידעתי להיכן אפנה. משסיפרתי ליהודים כל מה שעבר עלי
וישבנים לי בקיבוץ בארץ-ישראל, אמרו לי: „הנה יש בלודז' קיבוץ. היכנסי לשם וספרי,
אולי יקלו עליך את חיך“. יום אחד סרתי אל הקיבוץ. היו שם אנשים צעירים וקיבלוני
במאור-פנים. אחד ממנהלי הקיבוץ אף אמר לי שמכיר הוא את בני בארץ. כיקשוני לגשת
שנית מחר, כי יבוא „מישהו“ מוורשה ואתו ניועץ מה לעשות כך. בבואי ביום המחרת
הרגשתי באדם גבוה, בעל שפם, יושב מוקף אנשי הקיבוץ. משראני יצא לקראתי, לחץ
את ידי ושאל לשלומי. זה היה אנטק (יצחק צ.). סיפרתי לו כל מה שעבר עלי. הקשיב
לדברי, עודדני והבטיח שידאגו לי. מסר את עניני לחבר בקיבוץ המקומי, אף שמו יצחק.
הייתי סרה לפעמים אל הקיבוץ. נעים היה לשבת שם ולהסתכל בבני-הנעורים.
ביקשוני לאכול ולא רציתי. חששתי שהאוכל אינו כשר.

לאחר שבועים חזר ובא מורשה יצחק צ. ושלחו לקרוא לי לקיבוץ. באותם הימים
גנבו ממני חבילה ויראתי לצאת ולעזוב את מעט חפצי ללא השגחה. בא אלי בחור
מהקיבוץ וביקשני ללכת והוא עצמו נשאר לשים עין על חפצי. באתי לקיבוץ והתחילו
מטפלים בעניני בדאגה. לאחר ימים מועטים יצאתי לדרך, במגמה להגיע לאיטליה. חברה
אחת מ„החלוץ“, חנה ג., סופחה אלי לדאוג לי בדרך.

החלה פרשת טלטולים ממושכת על פני ארצות ודרך גבולות, ברכבת, באוטו וברגל. ארבעה חדשים נדדנו כך, נאספנו במחנות-פליטים ושוב המשכנו ונסענו. בערים הגדולות נמצא תמיד מי שדאג לנו. איני יכולה לזכור יותר את שמות התחנות והמקומות שבהם עברנו. באחד הגבולות הוחזרנו. רבים התחמקו ושוב יצאו לדרך. הוחזרו ושוב יצאו. אף אנו נסינו לעבור את הגבול דרך הרים נישאים ותלולים ולא הצלחנו. הובלנו בקרונות חזרה כאסירים. אבל בקפנברג נזדמנו לנו יוונים-גויים שחזרו ממחנות בגרמניה. הועידו את פניהם תחילה לאיטליה בכדי לנסוע משם ליוון מולדתם. אלה היו, כמדומה לי, יחידים מבין הגויים שנזדמנו לנו, שהאירו לנו פנים ופגשונו בשמחה ובאֶחווה: יהודים! יהודים! ביניהם לבין עצמם יש והיו רבים ומתכתשים, אבל אלינו התיחסו יפה. ביקשו מאתנו שנשיר להם שירים יהודיים. הם הציעו לנו להילוות אליהם לדרך כיהודים יוצאי יוון. ואף השתדלו על כך אצל האנגלים. הם ידעו שרצוננו להגיע לארץ. ואמנם יחד עמהם הגענו לבארי שבאיטליה.

באיטליה הובאנו למחנות אונרר"א וכאן דאגו לנו. חייתי כל הדרך בצותא עם בנות מ"החלוק". משקמו ונסעו לקיבוץ-הכשרה. לא רציתי להיפרד מהן, ואף אני יצאתי עמהן לקיבוץ, במריה-דלוקא. ידעתי שאנשי הבריגדה דואגים גם לעלייתי. שבת אחת בא לקיבוץ חייל עברי עמוס ילקוט על שכמו, נכנס לחדר-האוכל ושאל לחנה ג. זו שעמה עשיתי את דרכי מלודז' עד כאן. לאחר שיחה קצרה נתברר שאותי

הוא מבקש. מכתבים הביא לי, מבני בארץ. כשנפרד מאתנו רציתי למסור לו מכתבים
לארץ. אמר לי: את תבואי שם לפני. ואמנם לאחר ימים מועטים אושרתי לעליה, יחד
עם שיירת-הילדים הגדולה.

בבואי לבארי לסדר את עניני עלייתי פגשונו היוונים, שאף הם לא הפליגו עדיין.
הריעו לקראתנו בשמחת-אחים. הם ידעו שהחוזרים מערי-השדה לבארי בודאי הגיע תורם
לעלות לפלשתינה. ושמחו בשמחתנו.

ביום חמישי אחד, ב-9 לנובמבר 1945, תמו נדודי. האניה שבה הפלגנו, אניה
בריטית צבאית, הגיעה באותו יום לחופי הארץ ואני ירדתי לחוף ועיני מבקשות את בני
ששרדו לי כאן וחיכו לבואי.

נען

המשפחה, ליד הבית, 1939

אריה פיאלקוב: בנתיבי ימים שמכבר

עיירה בכל העיירות. "ערמת" בתי עץ על פני גבעה נישאה. רחובות קצרים
ושמות להם ארוכים, פולניים באופן רשמי, אך למעשה אותם השמות הרוסיים,
כבימים מאז. אך מה צורך בשם רחוב? פלוני בן פלונית, פלונית אשת פלוני והכל
ידוע: האיש, משפחתו, מלאכתו, קשריו ועניניו. אין גם צורך בשם משפחה, מספיק
הכנוי בלבד, יודעו גם ילד בעריסה: משה פלובקה, יאנקל דער האז, איצ'ה דער
בוראק וכו'. ואשר אין לו כינוי — ייקרא על שם משלוח ידו: ברוך דער קאוואל,
יאסל דער שערער. סתם יהודי — יהודי פשוט הוא ומסתפק ב"מועט" שלו.
והפרנסות — כמוהן ככל פרנסות היהודים. חנוונים, סוחרים זעירים, קצבים
ובעלי מלאכות. השכיחים שבבעלי-מלאכה הם: סנדלרים, חייטים, נגרים ובנאים.
כל אלה במספר רבים. אך יש כמה מלאכות, מהלא-שכיחות, ולהן "בנים יחידים":
ספר אחד, פחה אחד, רוקח אחד, כובעני אחד, בלן אחד ולהבדיל — רב אחד. אך
— אל נא יפקד מקומם — גם רופא אחד וגם צלם אחד. ברם, אלה השנים משל
ה"גוים" הם, והלואי ולא יזדקקו להם יהודים... רופא — סימן למחלה, וצלם —
סימן לתעודות-מלכות, וישמרנו אלוהים משניהם.

מסביב לגבעה-עיירה זו — מרחבי אין סוף. ובמרחבים אלה — כל טוב: שדות ירוקים, יערות עבותים, נהרות זורמים, אגמים שקטים וכרי-דשא פורחים. בשבתות-הקיץ יזרום הנה הנוער כנופיות וזוגות ויחידים. נהרות שוקקים ממטר-חצים, גני-אילנות הומים מטילים, כרי-דשא רוחשים זוגות מתעלסים. רוחש חיים תמיד הוא במיוחד הנהר: בחורף חבורות מגלשים על גבי מגררות ועל גבי גושי-קרח סתם. באביב — חבורות שטים בסירות-דוגה, על פני מרחבי מים גאים ועולים ומשתפכים, ובקיץ — המון מתרחצים שוחים בצורות שחיה רבות ושונות. פה, על פני אפרים נרחבים אלה, לא מעט חלומות-נעורים טופחו בשבתות הקיץ הארוכות: לא מעט שביבי מאויים כמוסים השתלהבו עם קריאה בשירת ביאליק, באידיליות של שמעונוביץ, ב"מסדה" של למדן, או בטיולים השובבים בשבילי שדות מוריקים; לא מעט ניצוצות אש נדלקו בלבבות למראה-אכרים גויים, חורשים וזורעים וקוצרים... על פני אפרים אלה היו תינוקות של בית רבן מדליקים את מדורותיהם לצלות אגסי-בר, פרי עצי בית הקברות שעל שפת הנהר, ואותם התינוקות היו בשנים שלאחר כך מעלים שוב אותן המדורות בל"ג בעומר ובכ' תמוז, שרים ורוקדים סביבן וחולמים את חלום שיבת ציון...

עולם האבות

עיירה יהודית ככל העיירות היהודיות. יראת-שמים ויראת-הבריות מרחפות בחללו של עולם האבות החרדים. כתות חסידים, ולכל כת — בית כנסת משלה,

„רבי“ משלה וחזן משלה. ואין שמחה בעיירה כשמחת ימי ביקור הרבי, ובעיקר בשבת: הרבה אורחים חסידים, סעודות משותפות, תפילות חגיגיות, ריקודים נלהבים ומשתאות מצוה. ילדים ונוער בכנופיות וביחידות אוחזים בכנף בגדי אבא, לוטשים עינים, פוערים פיות, מרימים רגלים ורוקדים אף הם, רוקעים, חוטפים „שיריים“ ותמהים. ו„חדרים“ לתינוקות של בית רבן. כל „חדר“ ודרגתו. אחד — למתחילים, ל„עבריי“, שני ל„חומש ורש“י, שלישי — לגמרא. יש שמתאחדים כל החדרים ומהווים „תלמוד-תורה“, בו גם מורה לכמה לימודים כלליים-אלמנטריים — חשבון, עברית, פולנית היסטוריה וכו'. גם בית ספר „תרבות“ קיים מכמה שנים, אך הוא מיוחד לבנות. כל „חדר“ לו מורשת-אבות משלו באופן ההוראה וכלם יחד מין נציגות של כל טיפוסי החינוך בישראל בדורות האחרונים. ועל הכל מרחף רוח ישראל סבא-ישראל, ארץ-ישראל, אורייתא וקודשא בריך הוא — חד הם. רחוק הוא אלוהים, מעל לרקיע השביעי — ובכל זאת ישנו, אהב אותנו, ירא מפניו וקיים מצוותיו. ההורה היא בארון-הקודש — כבדנה ושמור עליה. וב„שמחת-תורה“ אם זכית ל„החזיק“ בה רגע-קט בזרועותיך — אשריך וטוב לך... ישראל — אלה הם היהודים בעיירה זו ובעיירות השכנות. אבל ארץ-ישראל — מה היא? איפה היא ומה בה? — היתה היא קרובה ורחוקה כאחד. יום-יום ושעה-שעה הכרת אותה, קראת בשמה בתפילות, בלימודים ובפזמונים — אך יחד עם זה היתה גם בלתי נתפסת, מוזרה, רחוקה, מעוטפת ומעורבת בהמון מושגים מעורפלים כמוה: הרי-חושך, סמבטיון, תחית המתים, גלגול מחילות, משיח וכו'. בתום לב האמנת, כי ארץ-ישראל זו — רחוקה

בתכלית המרחקים, מעבר לשבעת הימים, שממה היא ושולט בה הערבי השחור ואין לצאת ולבוא בה. רק עם קץ הימים יביאנו המשיח לשם בתרועה ובקול שופר... ופחד ורחב הלב למקרא סיפורי התנ"ך על ישראל היושב לבטח בארצו — איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו... ובכה הלב והדמיעו העינים למשמע אגדות החורבן מפי הרבי בערב תשעה באב — וכן שוב עלה גאה הכל עם צלילי חזון אחרית הימים. „ונשא הר ציון מכל ההרים... והלכו גויים לאורך...” אך בין העבר הרחוק ההוא, שתחילתו אושר ושלוה וסופו אסון וחורבן וגולה ובין העתיד הרחוק הבא של אחרית הימים — לא היה גשר. הלב נקרע בין העבר והעתיד ולא תהה על ההוה. רק משהו סתום כרסם במעמקים. ב„אלה אזכרה ואהמיה, בראותי כל עיר על תלה בנויה ועיר האלוהים מושפלת עד שאול תחתיה” היה משהו מהד הכאב ההוא. משהו של כלות הנפש צמח ועלה ללא פתרונים.

זרוח חדשה באה...

ונפל דבר בישראל: הצהרת בלפור... אישור המנדט, הגשמת ה„ציוניזמוס”... התחיל הדבר בעיירה כבישראל בכלל. נאומים, הפגנות, קערות בבית כנסת, ספריה וכו'. רעשה העיירה. ה„ציוניסטן” עלו למעלה ראש. ה„אינטליגנציה” היתה לציונים. צעירי דלת העם ושוליות בעלי מלאכה היו בונדאים. ופרץ הריב בין הצדדים כראוי לישראל בימים ההם. אלה עם ארץ-ישראל ואלה — עם פולין; אלה עם הרצל ואלה — עם מעדעם, אלה עם עברית ואלה — עם אידיש, אלה עם ה„היינט” ואלה

ענן ה"פאלקס-צייטונג" וכך לרוחב כל החזית. ריב השפתיים שלט בכל רחוב, בבית ובבית-הכנסת, ולהבדיל — במרחץ. הצד השלישי במחלוקת זו — ה"דור הישן", אבות ואמהות חסידים ויראי-שמים — עמד בתחילה כאילו מרחוק והמשיך בדרכו, אך במרוצת הזמן נגרר אף הוא למחלוקת. ועילה ראשונה לכך — כספי ה"עליות" בהגים וה"קערות" בבית-הכנסת. אלה דורשים למען הקק"ל, אלה — לצרכי דלת העם ואלה לתשמישי קדושה. ומעשה והכניסו בימים ההם "ספר-תורה" לאחד מבתי-הכנסת ולא יכלו הצדדים להתפשר ביניהם. ואז הפגין כל "צד" לחוד את יחס כבודו ל"ספר-התורה". בתהלוכה ארוכה ליוו או את ספר התורה למקום-קדשו ובתהלוכה זו כל "מחנה" על דגלו וסימניו. הציונים בשלהם: בדגל הלאומי, כתבות עבריות ופנסי-אש תכלת-לבן. הבונדאים בשלהם: הדגל האדום, כתובות באידיש ופנסי אש אדומים, ואילו ה"דור הישן" המקורבים ביותר לשמחה, בשלהם: ספר התורה עצמו מתחת לחופה הקדושה. אך כולם, כולם מפוזים ומכרכרים לכבוד התורה... ומעשה שהיה: בשמחת-תורה פרצה בבית-הכנסת המחלוקת בכל עוזה והגיעה לתגרת ידים לפני ארון-הקודש. הרב בחמתו קרא: "תמות נפשי עם פלשתים", ציונים שרו "תחזקנה" ותינוקות של בית רבן הריעו ומחו כף... אז עלה אחד מן הציונים על הבמה ונאם קבל עם ועדה על ה"שטריימלאך" וה"פרומע קעץ" המתימרים לשלוט בציבור ולא יהיה כדבר הזה בישראל במאה העשרים... ותהי העיירה כמרקחה.

אך זה היה בשכבר הימים, בשנים הראשונות להצהרת בלפור. בשנים שלאחרי כן, עמדו, כנראה, הצדדים על טעותם ולאט לאט עזבו "הבלי נעורים" ויהיו כאחד

האדם מתמול שלשום. בחורים ובתורות, הן ציונים טובים והן בונדאים אדוקים, הפכו „בעלי-בית לאך” יפים. איש איש למשאו-ומתנו, לטליתו ותפיליו, לרבו ולבית-כנסתו כמימים ימימה...

ה„עליה הרביעית”

פרצה העליה הרביעית, ואתה — שנוי ערכין גדול. צץ ועלה ה„חלוץ” היהודי. משהו מוזר בא לעיירה. מוזר ותמוה. לעולם היה בן בעל-מלאכה לבעל-מלאכה ובן-הנווני — לחנווני. זה אף זה נשאו עיניהם לכלה ונדוניה ראויה לשמה למען לפתוח חנות... על פי-רוב לא עלתה אמנם בידם לשנות בהרבה ממעשי אבות שבידיהם גם לאחר החתונה. אך ראה זה חדש — בני בעלי-בתים הופכים פתאום להיות פועלים... הברה נפלה, כי יש עבודת-בנין („אופבוי ארבייט”) בארץ, ולמי זקוקה עבודת בנין אם לא לבנאים, נגרים וטייחים? ויהיו איפה החלוצים לנגרים ולבנאים ולטייחים, ולא עוד אלא שיצאו גם לפעמים ל„עבודת חוץ” (לכסוי הוצאות מיוחדות של הארגון שלהם) בתוך העיירה: לחטוב עצים ולשאוב מים... והנה עלו צצו קבוצות-ההכשרה הראשונות בכפרים שמסביב. במחצבות ובמשוריות עובדים החלוצים יחד עם ה„גויים” בכל העבודות הקשות. שויון ושיתוף בין כולם, והחברה שותפה ושווה לכולם. ויהי הדבר לשיחה בפי כל ולחידה. חלוץ כי בא לעיירה והיו מצביעים עליו... ואגב-כך — סניף מתארגן, והוא מחולק לשניים — החלוץ הבוגר ו„החלוץ-הצעיר”, אך כאלה כן אלה שרים ורוקדים ונואמים ומשוחחים, מסדרים נשפים ועורכים הצגות.

יוצאים בחבורות לטיולים ונוסעים בכנופיות לעיירות ולערם קרובות ולועידות. מבקרים מן המרכז ומן המועצה הגלילית באים ומספרים ונאמים על ארץ ישראל ועל החלוץ ועל הקיבוץ...

והנה עולים גם הראשונים לארץ. תחילה עובר הקול בלחש: הנה פלוני בן פלוני קבל "אישור" לעליה לארץ, והקול גובר ועולה: הוא מכין כבר נירות. והנה נשף הפרידה: משתה ושמחה, נאומים ושירה וריקודים עד אור-הבוקר. ובבוקר היציאה: "כל העיירה" — עלייד בית העולה. בכיית נשים, שירת חלוצים וצהלת ילדים מתערבות יחד לקול המולה גדולה ומופלאה. ועגלות ורוכבי-אופניים והולכי-רגל אצים-רצים ללוות את העולה, היוצא לתחנת-הרכבת הקרובה. ובתחנת-הרכבת חוזרת התמונה: בכיות ושירה ונאומים וצהלה משמשים בערבוביה. והנה המכתבים הראשונים של העולים הראשונים. נשים על מפתן בתיהן, גברים בבית-הכנסת וחלוצים "במעונם" — מדברים, מספרים ומקריאים את המכתבים. ההתלהבות לארץ גדלה והולכת. כל בחור וטוב בעיירה, ללא פדות מוצא ו"יחוס" ומשלוח-ידי, הוא "חלוץ". הגדולים — בשם ה"חלוץ-הבוגר", והצעירים בשם ה"חלוץ-הצעיר". אך בעיני העיירה אין כל הבחנה ביניהם וכולם שווים לפניה. מעון החלוצים הופך למרכז העיירה ובו אורה ושמחה ושירה ומחול בכל ערב ובכל שבת וחג. ילדים וקטנים, בני "חדרים" ותלמוד-תורה מציצים מאחורי החלונות והדלתות, מחקים מעשי גדולים, נאמים, רוקדים, ושרים אף הם:

גיי איך מיר אין שיכאלאך,

שיכאלאך אן זווילין.

בין איך מיר א חלוצל

א חלוצל פון פולין.

ובנוסח העברי :

חלוץ, חלוץ הנני, בלי בגד ובלי נעל
חלוץ רועה-רוח, ובלי "דג-מלוח".

ה"יורדה"

וכך — עד שהחלה תקופת-הירידה.

בדממה דקה החלה. המכתב מהארץ היה מבשרה. בלחש נמסר מפה לאוזן על מכתב אחד ושני מהארץ, בו יסופר על חוסר עבודה, על הפסקה בעבודת-הבנין וכו'. אח"כ גבר הקול: משבר בארץ. שונאי ציון — בונדאים ויהודים אדוקים — הרימו ראש. אלה בשלהם: חלום ציון שוא דבר... אוטופיה... ואלה בשלהם: עונש אלוהים על דחיקת הקץ, ומקרא מפורש לדבר: "ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה". החלוצים נסו לעמוד בשער. דיברו וחזרו והוכיחו שלא בן-לילה תבנה ארץ וכו'. אך גם בתוכם ניבע הפרץ. אחד ושני ושלישי פנו עורף וילכו באשר ילכו, האחד — להמשך מקח-וממכר בבית-אבא, השני — לבטלה סתם, השלישי — לקומוניזם. והנה באו ה"יורדים" הראשונים בעצמם, ובפיהם — דבת הארץ רעה. אלו, יהודים פשוטים-שקטים שעלו לארץ "לעשות חיים", חזרו עם מפת גפוש ופיהם מלא אלה וקללה על הארץ האוכלת את יושביה... ופרח וצף הקומוניזם ברחוב. ושוב הפכה העיירה לזירת ויכוחים. ה"יורד", הקומוניסט והיהודי האדוק, עשו כולם אגודה אחת — לחרף ולגדף ולהשמיץ את הציונים, וביחוד את החלוצים. סניפי החלוץ והחה"צ לא עצרו כוח והתפוררו: רק מעט מזעיר שמרו אמונים. קיבוצי ההכשרה בסביבה — אף הם התפוררו. גהרס

בית-הספר העברי. נדם הדיבור העברי. הספריה חדלה להזמין ספרים עבריים ושקדה בעיקר על הזמנת ספרי אידיש. ולא עוד, אלא שנוסדה גם ספריה חדשה על-ידי הקומוניסטים, ומובן — כולה אידיש. ירד ערך הקרנות הציוניות, ונאם ציוני, לכשיופיע בעיירה בנאום, וישוסע בחוצפה על-ידי המון קולות, ואך בקושי רב את נאום יגמור. ויש אשר לא יגמרנו כלל. שנאת-ציון חגגה את נצחונה ברמה. רק איפה הבהבו ניצוצות מתוך צפיה להשתלבות חדשה — אלו היו שרידים מבין החלוץ והחה"צ ששמרו במסתרים על הגחלת שלא תכבה. בשעת בין הערבים בפנינת-רחוב או בקצה הספסל בבית-הכנסת היו מספרים זה עם זה ומתלחשים על קיבוץ ההכשרה האחד של חוצבי אבנים בקלוסובה, החי וקיים, עובד ושר ומחכה לאות. וכך ועברו שנתיים של ירידה ציונית בעיירה. בינתיים גדלו הילדים ויהיו לנערים. תינוקות של בית רבן אלו, שבילדותם הציצו דרך סדקי החלונות למעון החלוץ ומאחורי דלת ובריח חיקו מעשי חלוצים בוגרים, רקדו ושרו: „בין איך מיר אַחלוצ'ל" — תינוקות אלו עומדים עתה, לכשגדלו, ותוהים על גורלם וגורל עמם וגורל האנושיות כולה... והשתלבה תהיתם זו בתהייה אחרת אשר אף היא מנת-גורל נצחית לבני-הנעורים — התהייה הקשורה בהתבגרות, בהתעורר המשיכה המינית. תהייה כפולה ומשולשת זאת הפגישה יחד נערים ונערות להעת ולהבין עם ואדם, שאלות בנין הארץ ותקומת העם. וכך קם לתחיה, דרך גלגולים שונים, הארגון החלוצי החדש של בני-הנעורים בעיירה ושמו — השם החביב הנודע: „החלוץ הצעיר“.

נערים ונערות.

נערים ונערות בעיירה — שני עולמות נפרדים מיוחדים. טובב-טובב כל „עולם“ במסלולו. נערים לומדים ב„חדרים“ ובתלמוד תורה, ונערות בבית-הספר. נערים „הופכים עולמות“ בעיירה — עורכים „מלחמות“ עם שקצים, „סוחבים“ פירות בגנים, שולים דגים בנהר, שטים בסירות, ונערות — שרות על פני מרפסות, משחקות במשחקים שקטים וקוראות בספרים. נערים משתובבים בשחיה בגלי נהר עמוק, ונערות מרחוק במימיו הרדודים משתכשכות... נערים כי יתבגרו וקנו כדור-רגל ופשטו בשבתות אחרי-הצהרים באפרים שמחוץ לעיירה והתלהבו במשחק עד כלות-הכוחות. ונערות באותה שעה — מי יודע מה יהן עושות הנערות באותה שעה? וסבבו שני העולמות כל אחד במסלולו, ופתאום ראו והנה הם הולכים וקרבים איש לאחיו. עוד מעט — מציצים ונפגעים. נערות בטיוליהן נגשות, דרך-אגב כאלו, לראות במשחקי כדור-רגל של חבורת הנערים. לב נערים פחד ורחב והמשחק גאה ועלה. ונערים מבלי-משים כאילו, נגשים לחבורת נערות השרות על פני מרפסת, והשירה גוברת ועולה... כי יפגשו על פני המדרכה חבורות נערים בנערות — לא תעבור הפגישה בשקט: זריקת כדורי-שלג, התזת מים משלולית קרובה, חילופי דברים, קומפלימנטים ועלבונות — משני הצדדים. וכי יעלה בידי אחד הנערים „לחטוף שיחה רצינית“ עם אחת הנערות — והיה הדבר למאורע. ספר יספר בלאט לחבריו על הצורה ועל התוכן ועל הענין שבשיחה, וכן תעשה אף היא בין חברותיה. וכך פגישה לפגישה ושיחה לשיחה — עד לטיולי בין-הערבים. לבבות צעירים הלמו ונמשכו

זה לזה, ולא ידעו על מה הלמו ולמה נמשכו, וגעגועים סתומים נעורו למשהו מופלא, רחוק וקרוב כאחד.

„טרומפלדור“

שלש-ארבע שנים התגלגל שמע מאורע תל-חי ומות טרומפלדור וחבריו עד שהגיע גם לתינוקות של בית רבן בעיירה. טרם ידעו מי הוא זה ומהו הענין, אך את שמו שמעו ואת תמונתו ראו. בפלוש של בית הכנסת היו חלוצים בוגרים מוציאים מכיסיהם עתונים מצוירים, והיו מראים עליו באצבע: הנה זהו! אחד בין יחידים מול רבים וחוקים... נערים וילדים היו נדהפים בחשאי ודוחקים עצמם לתוך מעגלי המבוגרים, מתרוממים על בהונות רגליהם, נועצים עינים סקרניות בתמונה ובאימרה המפורסמת שמתחת: „טוב למות בעד ארצנו“. הוא היה פלאי בעיני הנערים, הכל היה תמוה נתפס ולא נתפס. הלב דפק ונמשך למשהו שאין לו פשר...

וכך השתלבו געגועים בגעגועים והיו לאחד. הזדעזעות-הנפש למשמע תל-חי וטרומפלדור וכיסופי-הלב לחיים בחברותא — נפגשו יחד; רעיון תל-חי וטרומפלדור היה למרכז השאיפה שבלב החבריה הצעירה. השם הכולל שטמן בחובו התגלמות השאיפה לרעיון ואת המשיכה לחיים חברתיים עצמיים היה נישא בפי כל בקיצור: „הסתדרות“, כלומר — הסתדרות נוער.

והרנה עברה במחנה הנערים והנערות: בעיירה הקרובה ישנו „טרומפלדור“, כלומר: הסתדרות-נוער בשם זה. בה נערים ונערות יחד — משוחחים, מטיילים,

רוקדים משתובבים. אכן, זהו הדבר! צריך "לעשות טרומפלדור". והוזמן ובא אחד ה-טרומפלדורים" מהעיירה הקרובה — לארגן אותנו. אותה שבת של חודש אלול נראתה כחגיגת ביותר. נערים בבית הכנסת ונערות על מרפסות התלחשו נלהבים ומסועדים וסיפרו באותה ההסתדרות ובאורח המארגן. אותו ה"חבר" האורח היה מתהלך עם הנערים והנערות (היחידי שהתהלך עם הנערות בחוצות העיירה בעצם היום) ומספר בשבחה של ההסתדרות שבעיירתו. פני נערים ונערות השתלהבו: עוד מעט והיתה גם להם הסתדרות "טרומפלדור", ואין קץ לשמחה, ולתכונה אין סוף. נקבע המקום והשעה. הנערים הקדימו ובאו מעבר מזה לרחוב, והנערות לאחרי-כן מעבר מזה. הנערים עומדים צפופים בפינות הבית, והנערות יושבות רוחים מסביב לשולחן. פתיחה דברים. ארגון ועד — הוקמה ההסתדרות. מתפזרים: כל מין לחוד, כל אחד — לדרכו.

נתפרסם הדבר בעיירה, ולאזני הרב — הוא רבם-מלמדם של הנערים בגמרא — הגיע. ובעת השעור למחרת היום רטט קולו: "אי לכם, שקצים! מה לכם ולשונכם והכוננה לטרומפלדור) אפיקורס זה? הן אלול החודש ומוטב שתגידו תהלים ותתחננו בתשובה וכהנה כהנה. הנערים השפילו עיניהם, ניסו להצטדק, אך ללא תועיל. קולו של הרב רטט ועלה עד כדי הטלת אימים. ונודע הדבר בעיירה, ונצטרפו למלחמה אכזב ואמהות. לא הספיק כוחם של הנערים והנערות — ונוצחו.

ה"ספריה הקטנה"

ענין "טרומפלדור" נשתתק, אך לבבות צעירים אינם יודעים שתיקה. נסתם המבוע מזה ופרץ מזה. ספריה ישנה בעיירה, וידועה בשמה: ה"ביבליוטיקה הגדולה" וספרים לה בעברית ובאידיש. מתמיד היתה בידי הציונים ועברה "מדור לדור" עד שהגיעה לידי החלוצים. ומשהכזיבה "העליה הרביעית" וירדו ה"יורדים" לעיירה ורבו בה הקומוניסטים — פרץ הריב גם בשל הספריה. הללו אומרים: הספריה ציונית היא ול"תרבות" שייכת, והללו אומרים: לא, כי הספריה כללית היא וכולה של העיירה. והיו אספות, זיכוחים והצבעות — וגברה לבסוף יד הציונים: ניצחו את הקומוניסטים והספריה המשיכה כספרית "תרבות". נערים ונערות עקבו אחרי הויכוח הזה, ובלבם נצנץ רעיון... עד עתה קראו אך בספרים קטנים. גם טעמו כבר מספרות ההשכלה: "אהבת ציון" "ואשמת שומרון" ו"קבורת חמור" וכיוצא בהם. אך כה מעטים הספרים מסוג זה בספריה והלב יוצא לקריאה. כל ספר נבלע מיד, נדרש שני — ואין. ויצא הקול: הבה ונניסד גם אנו ספריה משלנו. והיתה אספה משותפת לנערים ולנערות, והוטלו מסים על כולם, ונבחר העד ונאסף כסף, ולאחר זמן קצר הגיעו הספרים הראשונים, כולם בעברית, ותקרא "הספריה הקטנה". הוטל מס קריאה חודשי. אסור היה לקרוא בספריה אחרת. וכשלא הספיקו הספרים לכל הקוראים החברים החליטו על קריאה בקבוצות. מקודם בחמישה ואחר-כך בארבעה, שלשה ושניים בספר אחד. ולא הסתפקו בכספי המס החודשי של הקוראים וביקשו

מקורותיהם ניספים. היו חוטבים עצים בחורף בחצרות של בעלי הבתים, שואבים מים לבורסקאות וההכנסה קודש לספריה. מקור חשוב ביותר היה ה"פורים-שפיל". מסורת סינים קדומים היתה בעיירה לצאת ולבוא בפורים בבתי יהודים עם "משחק טודיבי", ונתקבלה מסורת זו גם על דעת הנערים: למען הספריה אם לא למעננו. ולא הסתפקו בסבוב מקומי בתוך העיירה והיו יוצאים חבורות משחקים לכפרים הסמוכים. בשני ימי הפורים היו נודדים מכפר לכפר בדרכי אביב משובשות, בשלגים משפירים ועל פני נהרות רפודים קרח ומציגים את "דוד וגלית" או את "דוד ושאול" — לטובת הספריה.

מקורותיהם

תחילה היה שמה של הסתדרות הנוער החדשה "קדימה", לאמור: הסתדרות נוער ציונית עברית להתפתחות עצמית ול"התחיות" חברתית. קרא אותה בשם זה הארגון שלה מורה מעיירה קרובה. אך הפעולה החינוכית והתרבותית היתה מראשיתה רציפה תוכן חלוצי. המדריכים, יותר נכון: המדריכות, חברות משרידי "החלוץ הצעיר" הקודם, ראו בהסתדרות החדשה מעין המשך ישר ל"החלוץ הצעיר" והן אשר יצאו לה את דמותה החלוצית. תוכן השיחות, ספרות הקריאה, צורת הארגון — הכול היה סביב בוחנם זה. אך משהוצג באחד הימים לפני האירגון שאלת ההגדרה הברורה עד כדי שיחה לארגון נוער ארצי, נתעורר ויכוח: "החלוץ הצעיר" או "השומר

סניף "החלוץ-הצעיר", 1929

הצעיר". קבוצת נערים ונערות מהשוה"צ של העיירה הקרובה — היא אשר הטילה בלא יודעין את הויכוח הזה. קבוצה זו שבאה לעיירה "לטיול" לבושה תלבושת אחידה. ענודה סימני שרד שונים, מזוינת בדגלים ובמקלות ובחצוצרות, הולכת בסך ומברכת בקולי-קולות — היא אשר קסמה לחלק מהחבריא. בקשר עם זה פרץ הויכוח על "חיצוניות" ו"פנימיות". הללו אומרים: כל זה "חיצוניות" הוא, בזה מצטיין "השומר-הצעיר", ואין לנו חלק בכמו אלה, כי החה"צ — נפשו ל"פנימיות", להתפתחות עצמית, ל"התחיות", ללימוד וקריאה וכו', ועל כן נהיה אנו ל"החלוץ הצעיר". והללו אומרים: דווקא משום כך — לבנו להשוה"צ שכולו יופי, משמעת, צורה — בקיצור: "חיצוניות", ובה דווקא חשקה נפשנו. והיו שיחות, בירורים וויכוחים, ובא אחד מאנשי קיבוץ קלוסובה נבאו שניים מקיבוץ ההכשרה גרוכוב והם מסבירים ומדברים — על המאחד והמפריד שבין שתי ההסתדרויות האלו, על צורה ותוכן, על פנימיות וחיצוניות, על חלוציות ושומריות — והוכרעה הכף: ניצחו "החלוצים" את ה"שומרים" והוכרז, תוך נשף חגיגי צוהל — "החלוץ הצעיר".

החלוץ הצעיר.

החלוץ הצעיר היא הסתדרות הנוער היחידה שידעה עיירה זו מאז ומעולם. כל הנוער שבעיירה — להחה"צ. תחילה היוותה את הסניף שכבת נוער אחת בגיל 16—17, היא שכבת הבחרות. אך בהמשך הזמן נצטרפו גם יתר הגילים, והסניף

הקיף את כל השכבות, שהיו את התנועה בכללה: מגיל 9—10 עד 18—19. כל גיל — שכבה, והיא גם היחידה החינוכית הרחבה. חלוקה לקבוצות לא היתה ולא יכלה גם להיות, גם באשר מספר המשתיכים לשכבה לא היה גדול מדי (20—25) וגם באשר כל הנוער שבשכבה היו בבחינת "מעור אחד" לא רק בגיל, כי אם גם ברמה ההשכלתית והתרבותית, עד שכל חלוקה לקבוצות היתה מתקבלת כמלאכותית וכמפלה בין חברים. והוקם הסניף דווקא בימי שפל לחלוציות ולציוניות, בימי המשבר שבין העליה הרביעית והחמישית. רגזו אבות ואמהות, אף ציונים תמהו: בימי משבר אלה בארץ — חלוציות על שום מה? האם יצאו מדעתם נערים ונערות אלה? אלא, שיחד עם הרוגזה והתמהון היה משהו מיחס של ביטול: סוף-סוף אינם אלא ילדים — ישחקו להם מעט. א"י? חלוציות? הכשרה? — יתבגרו קצת ויתפכחו. אך "ילדים" אלה גרסו את הדבר בכל הרצינות. היו שוקדים על הספרות והעתונות החלוצית, מתוכחים בהתלהבות עם הורים ועם מתנגדים ומקשיבים במתיחות נפש לדבר ארץ-ישראל. במרחק כמה עשרות ק"מ היתה קלוסובה. ולעתים קרובות היה מישהו מהעיירה נקלע אליה, אם לרגל עבודה ומסחר ואם בכוונת מתכוון לראות ב"פלא". והם שהיו מספרים לקבוצות נערים ונערות מן ה"חלוץ הצעיר" על זה הפלא המיוחד במינו: 80—100 בחורים ובחורות מכל קצוי פולין חיים בצותא, נעולים. "גומעס" לרגלים עובדים במחצבה ומשוריה יחד עם ה"גויים". ורוחש חיים הוא הקיבוץ הזה: אספות, שירה, רקודים — למרות הנכר מסביב וחוסר התקווה לעליה קרובה. והיו נערים ונערות מאזינים, תמהים וחולמים... ואף התחילו לדבר

באותו ענין בקול רם באזני הורים ויהודים סתם למען ישימו אל לב, כי "אקטואלי" הדבר גם בשבילים. והללו רוגזים ורועמים: במה הם עוסקים פרחחים אלה? ענין קלוסובה — שגעון גמור הוא, ומה הנהיה הזאת ומה ה"שמחה" הזאת בה? וקרה ובא אחד "שליח" משם "לקחת" חברים תוספת לקלוסובה. וסיפר אותו שליח עליה, חייה, עניניה ותקוותיה — וקמו שני בחורים, משרידי סניף החה"צ הקודם, ויצאו לקלוסובה. ויהיו הם וקלוסובה למרכז-משיכה עבור הנוער שב"החלוץ הצעיר" ולאבן-נגף להורים ולעיירה כולה.

שאלות רבות ושונות העסיקו את הסניף. שמע שמעו החברים, ואף קראו על ענינים ומושגים ושאלות ואת פשרם לא ידעו. החופות ומבוהלות באו השאלות, הצטופפו ולא היה סיפק בידי הזמן וה"הפעולה התרבותית" לפתור אותן. שמעו כי יש מפלגות זרמים בעולם ובישראל ובציונות (ובזעיר-אנפין התקיימו גם בעיירה) ולכל מפלגה מגמה משלה ותכנית משלה. ויש ויכוחים וריב-דברים בין מפלגות. ואף הציונות עצמה כמה וכמה מפלגות בתוכה, ולקונגרס ציוני מופיעות שש-שבע רשימות, ולא עוד אלא שאף בעיירה "נציגים" ותומכים לכל רשימה. — וגדולה התהיה ואתה הרצון לדעת: זרמים אלה מה טיבם ומה תורתם? שמע שמעו — ואף זה בחוצות העיירה — כי יש מעמדות בעמים ותנועת פועלים ולה תורה משלה ואף לה פירושים שונים: סוציאליזם וקומוניזם ואנרכיזם. ובתוך אלה — תורות משנה שכאלה: דמוקרטיה ודיקטטורה, רפורמה ומהפכה, אגודות מקצועיות וקואופרציה וכו' וכו' ושוב — תמיהה, ופריה — צמאון לדעת. שמוע שמעו, כי בתוך הזרמים

בציונות ישנו זרם-העבודה, והחלוץ והח"צ — הם ב"תוך" הזרם. אך גם זרם זה אינו "פשוט" כל כך. בתוכו: פוע"צ ימין ופוע"צ שמאל, התאחדות והשוה"צ ומה הם, איפוא ההבדלים? רבים מאתנו עוד היו קשורים במנהגי דת ומסורת ובשמעם כי יש זרם דתי בציונות וניעורו רגשות מעורפלים לארץ-ישראל לא-חילונית. לעומת זה קסמו לעתים גם דברי-הרהב הרביזיוניסטיים שבעתונות: "בדם ובאש יהודה נפלה". הרי קראו כולם את "בר כוכבא" ו"נר דוד" "דוד אלראי" ו"בירוניקה" אכן, אולי בחרב תכבש הארץ כאשר נפלה... וכך פרו ורבו שאלות ה"הבדלים": מה ההבדל בין פוע"צ ימין ופוע"צ שמאל? ומה בין "על המשמר" ו"ועת לבנות"? ומה בין סוציאליזם וקומוניזם? ומה ההבדל בין סוציאליזם רפורמיסטי לבין סוציאליזם רבולוציוני? וכהנה וכהנה. והיו השאלות מסוג זה שופעות ביחוד ב"שיחה חופשית", ב"נשף תיבה" ובשעת "ביקור". שיחה חפשית היא אומר: שיחת שאלות-ותשובות חפשית וגלויה. אחד שואל וכל הרוצה עונה, וכך מתפתחת שיחה. נשף-תיבה היא אומר: ערב לשאלות בצורה לא-גלויה. רבים "זורקים" את שאלותיהם לתוך ארגז, אחר-כך פותחים את הארגז, "מפענחים" את השאלות ומתחילות התשובות — השיחה. אך מבורך ביותר היה ערב ה"ביקור". מבקר, והוא אחד מה"מרכז" או מן המועצה הגלילית שבקיבוץ הקרוב או גם "שליח" מא"י — בתוך החבריא, כאחד מהם הוא, אך כל העינים וכל תשומת-הלב מופנות אליו, כאל אחד "מורם מעם". שאלות רבות ושונות מוצגות, והוא, המבקר, ה"פוסק האחרון". דבריו נבלעים, מבטיו נספגים והרבה, הרבה זמן יזכור לו ציבור-הנערים והנערות את חסד-ביקורו. את דבריו יזכרו.

על אימרותיו יחזרה בהתנהגותו ישוחחו ובכל הליכותיו יראו דוגמא וסמל. ובהתעורר לפעמים שוב ויכוח באחת השאלות והזכיר אחד דברי המבקר באותה סוגיא — ונסתתמו כל הטענות...

הנוער בעבודה.

נערים ונערות בעיירה במה עוסקים? — הנה אומר — באומנות הוריהם. כלל הוא מ"דורי דורות" בעיירה: מעשי בנים כמעשי אבות. ומעשי אבות, כמעשי יהודים בכלל בעיירות גולה: חנונים, סוחרים, נגרים, חיטים, סנדלרים וסתם בעלי-מלאכות. בשנים האחרונות חל גם בזה שנוי פורתא: רבו נגרים ופחתו חיטים וכמעט אזלו סנדלרים בין נערי העיירה. וכולי האי — על שום מה? — לנערים פתרונים. רוח היא באנוש ולכל מלאכה בעיירה טעמה ונמוקה אתה. מעין חבה מיוחדת היתה נודעת לנערים בעיירה למלאכת הנגרות. אלה הנערים, שרוח הזמן וריח ארץ-ישראל הפיחו בהם איזו כמיהה למשהו חדש ושונה — ראו, משום מה, במלאכת הנגרות משהו של יותר היקף, של יותר כוח פיסי, של דבר יותר "גויי", ולא עוד, אלא שמלאכה זו קשורה לבנין בתים וזיקה לה כלשהי לעבודת הבנין בארץ-ישראל, אשר במציאות העיירה לא היו מלאכות יותר קרובות ממנה ל"בנין הארץ". בדיוק הפוך מזה, היה היחס למלאכת הסנדלרות. סנדלרים יהודים מבוגרים היו רבים

בעיירה, אך יחידים היו הסנדלרים הצעירים ואף אחד מבין נערי הסניף לא עבד במלאכה זו. היה משהו מיחס של בטול אליה. היו רואים בה את המלאכה הטפוסית ביותר שבין המלאכות היהודיות הגלותיות, שכל שוחר משהו חדש ושונה ירחק ממנה. וחשו בזה "שקצים" גויים והתחילו ללמוד מלאכה זו ונהפך הגלגל: המלאכה ה"יהודית" ביותר התחילה לעבור לידי גויים...

מעטים היו החיטים והנפחים מבין הנערים אך לעומת זה רבות היו התופרות בין הנערות. זו מלאכה יחידה ממש שנתייחדה להן בעיירה, אם להוציא מכלל מלאכה את העבודה במשק הבית שנערה יהודיה בעיירה עסוקה בה במילא. רבות הן צרכי נערה מתבגרת בעיירה ובאין יד הורים עניים משגת לספקם היא מחפשת לה דרך לספקם בידי עצמה. ואין דרך אחרת — אלא התפירה. עבודת תפירה ישנה בשפע. בנות ישראל, אף כי עניות הן ואף כי בעיירה נדחת תגורנה, זקוקות, כידוע, להרבה שמלות, מכל המינים ומכל האופנות. ולא עוד: המון "גויים" בתוך העיירה ובכפרים מסביבה ולמדו אף הן ה"שיקצעס", כרגיל, להתיפות ולהתקשט, במקצת מתוך שמירה על הלבוש הביורוסקי המסורתי ובמקצת מתוך חקוי לנערות היהודיות. כך רבתה ועלתה העבודה אצל תופרות ישראל ובאותה מדה רב והלך מספר התופרות בעיירה. על כן בת ישראל בעיירה כי תגמור חוק למודיה בבית הספר הפולני והפכה על פי רב לתופרת. תנאי העבודה ושעות העבודה כשל הבחורים: הרבה שעות ושכר, בשנה הראשונה, לא כלום ולאחרי כן — זעום ביותר. כי על כן מנהג הוא בעולם

הגדול: שכר העבודה של אשה קטן הוא משכר העבודה של גבר ולא כל שכן — אצל יהודים בעיירה הקטנה.

תנאי העבודה של הנערים והנערות גם יחד, היו קשים ובלתי נורמליים. היו עובדים כמאמר הבריות בעירה: „מחושך עד חושך“, מהשכמת הבוקר עד חשכת הערב ועד בכלל. ובערבי החורף לאור מנורת נפט, 14—15 שעות ביום, ה„בעל-הבית“ ושוליתו גם יחד. סוף-סוף היה גם נותן העבודה „בעל-הבית“, קבצן עלוב וחי בדוחק ואין תימה אם לא היה בעירה כל סימן של איגוד מקצועי, של ארגוני פועלים ומוסדות סוציאליים כל-שהם. ומעשה והתקומם פעם הנוער העובד על גיליו וארגוניו ההסתדרותיים-מפלגתיים השונים כנגד „בעלי-בתיו“. חלוצים ובונדאים וקומוניסטים חברו יחדיו „להלחם במשותף“ על תנאי עבודה הוגנים, הכריזו שביתה תוך דרישות מינימליות: קצוץ שעות העבודה, שכר מינימלי וכו' וללא הועיל. ה„בעלי בתים“ עמדו במרים, לא הכירו בשום ארגון ולא קבלו שום דרישה והכל מתוך יחסים ידידותיים ביותר עם השובתים כשרק טענה אחת בפיהם: אינם יכולים. ימים רבים נמשכה השביתה ונגמרה בלא כלום. השובתים ותרזו והכל שב לקדמותו: שכר עבודה זעום, שעות עבודה מרובות וכל איש, שוליא כ„בעל הבית“, לנפשו ידאג.

ואם-כי רגילים היו נערים ונערות אלו בעבודה ובמקצועותיהם — לא היו מונעים עצמם גם מעבודות אחרות „חלוציות“ בלשונם. ואת אלה העבודות עשו

במשותף, כראוי לחלוצים, ולמטרות כלליות. חטיבת עצים אצל יהודים, עבודה „גויית“ מפורסמת היא אך לעתים ונערי הסניף יעטו עליה. שכר דירה בעד מעון הסניף בי יחסר; מפעל כספי כי יבוצע בתנועה; עזרה לעולה לארץ, כי תהיה נחוצה; כסף להשתתפות ב„מושבות“ ולקורסים כי לא יספיק וכו' — ויוכרוז על יום עבודה מיוחד ומשותף, שתמורתו קודש למטרות הנ"ל. אז אוספים גרזינים ומשורים ויוצאים לחצרות, כ„שקצים“ הללו, לחטוב עצים. ונתפרסם הדבר בעירה: חוטבי עצים חדשים אלו יודעים היטב את העבודה... והיו ברצון מוסרים להם עבודה זו. ובערוב היום היו באים ישר מן העבודה, הגרזינים בחגורות והמשורים על השכם, אל מעון הסניף ורבתה השמחה, וגאו הרקודים והתפשטה השירה על פני כל העיירה.

שטח אדמה של כמה עשרות דסטינים, מרעה לפרות היתה ליהודים בסמוך לעיירה בין כרי המרעה הנרחבים אשר ל„גויים“. ונקנתה החלקה מתוך הרצון להפטר אחת ולתמיד מנגישות ה„גויים“ בעיני מרעה לפרות היהודים. ונמשכה הקניה כעשר שנים. בכל האמצעים שבידם, בכוח ידיים, במלשינות ובתביעות משפטיות חתרו ה„גויים“ לבלי לתת להעברה סופית של השטח ליהודים. על כל משפט שנגמר לטובת היהודים היו הגוים מערערים ומעבירים את הענין לבית-משפט יותר גבוה. ובינתיים כספים נסחטים, משפטים נערכים נסיעות מתרבות, תעודות נכתבות והשטח כשלעצמו... מצטמצם והולך. ומסביב לכל זה רבתה ההמולה בעיירה: אספות וישיבות

וועדות, דיונים ובחירות, אוספי כספים, ביקורים ומחלוקת פנימית. סוף-סוף עברה האדמה, בחלקה המכריע, לידי היהודים ונוספה על ידי זה עבודה ליהודים, עבודה שלא ידעוה אבותיהם ואבות אבותיהם: קציר ואסיף שחת. אמנם לאחר כך נמסרה גם עבודה זאת לידי ה"גויים", אך גם יהודים נסו לפעמים את כוחם בעבודה זו וראשונים לכך נערי הסניף. ביום קיץ הם אחד יצאה חבורת נערים של "החלוץ-הצעיר" לאסיף השחת. קסמה במיוחד עבודה זו כי על כן עבודת "גויים" היא ובארץ — עבודת חלוצים. עבדו במרץ והזיעו כהוגן וככלות היום — הלכו בסך, מגרפות וקלשונים על הגב ושירה עליה בפה, על כבוש העבודה החדשה ועל הנצחון על עצמם... כך, ישר למעון הסניף לסיום ב"הורה" סוערת.

היציאה להכשרה

נערים ונערות — כיצד היו יוצאים להכשרה? מקובל היה בתנועה בפולין: עד גיל 18 — "החלוץ-הצעיר", ומכאן ואילך "החלוץ". עניני הכשרה, היציאה להכשרה — אלה — בידי "החלוץ". חלוקה מקובלת זו לא ידע הסניף בימים ההם. כולם בני 15—16 באופן רשמי, משמע "החלוץ-הצעיר". אך למעשה גם כל עניני "החלוץ" מצאו כאן באופן טבעי את מקומם. כלל לא נכרת ולא מורגשת היתה החלוקה בין החלוץ ובין החלוץ-הצעיר. השם הכללי והיחידי של נערי הסניף לגבי עצמם ולגבי העיירה:

חלוצים, וחסל. ואמנם בכל מה, שהיה ענין מה, קשר מה לחלוצים — התעסק סניף החלוץ-הצעיר: שלח חברים להכשרה, עזר לחברים בעליה, חתם והפיץ וקרא עתונות וספרות חלוצית, השתתף בקרן-החלוץ ובכל מפעלים חלוציים אחרים, היה קשור לשני „המרכזים” ומלא, במדה שמלא, את הוראות שניהם כאחד, היו מבקרים אותו שליחים מן „המרכז” ומארץ ישראל — ובפגישתם עם חברי הסניף היו אף הם כאילו „שוכחים” אם ל„החלוץ” או ל„החלוץ-הצעיר” — באו. מאי נפקא מינא? הרי הרעיון אחד הוא, והתפקיד אחד הוא, ומשום מה ולשם מה ההפרדה?

כאמור, השפעה מיוחדת היתה נודעת לעיירה ולסניף מקיבוצי הסביבה. הלא הם קודם כל, שני הקבוצים הגדולים, קלוסובה ודומברוביצה. אותם היו חברי הסניף, ביחידות ובקבוצות, במיוחד ובהזדמנויות שונות, מבקרים לעתים קרובות. ומעשה שהיה עם קבוצת נערים מן הסניף שביום ששי אחד עקרו מבתיהם והלכו ברגל לדומברוביצה הסמוכה, לקיבוץ הכשרה ובלו בו כל יום-השבת כ„חלוצים” לכל דבר ובשובם ברגל משולהבים ומסוערים אל העיירה — לא פסקו לשיר ולרקוד כל הדרך עד מועדון הסניף ובתוכו עד כלות הכוחות... והיה הבקור מקור לחויות, לזכרונות לרשמים, ולהשפעה למשך שנים.

גם מהם, מהקבוצים, היו באים לסניף לבקורים, להרצאות, „לקחת” אנשים לקבוץ ולהעברת מפעלי עזרה כספית להכשרה ולעליה. כינוס של סניפים כי יתכנס והיה מקומו בדומברוביצה הקבוץ; טיול של הסניף כי יערך בימי החג והיתה מטרתו

הקבוץ הקרוב. וכך להיפך: כי היה זקוק הקבוץ לאנשים ויד "המרכז" לא היתה משגת לספק אותם — היו שליחי הקבוץ יוצאים לעיירות הקרובות "לשלול שלל" חפשי מהסניפים; כי צריך היה להעלות מספר חברים לארץ וכספי ה"קופה המשותפת" לא הספיקו — היו שוב שליחי הקבוץ מופיעים בעיירה לבקשת עזרה. ובינתיים — שיחות, שאלות ותשובות, הרצאות — מתקימות בסניף, מתרקמים קשרים, נוצרים יחסי חברות הדדיים.

וכך התחילה היציאה המחודשת להכשרה על סף העליה החמישית. ימים קשים היו אז לקבוצי ההכשרה וסימנם העיקרי — חוסר עליה. ובא שליח קלוסובה לסניף לבקש ממנו חברים לקבוץ — למלא מקום עוזבים ועולים מעטים. והיה אותו חורף בשנת 1928/29, קשה במיוחד. קור וכפור ושלגים עזים לא פסקו במשך כל החורף. ואיך יצאו נערים ונערות צעירים ודוקא בחורף זה, לעבודת מחצבה ומשוריה בקלוסובה? ורבתה המבוכה בסניף. וקמו שנים, מבין המבוגרים ביותר, ובאותו יום עקרו מבתיהם ויחד עם השליח שמו פעמיהם לקלוסובה. ולא די בכך, וכעבור כמה שבועות בא שליח שני, "לשלול שלל" בשנית. שוב רבתה המבוכה בסניף. עכשיו — כולם בני חמש-עשרה, שש-עשרה ומי בגיל זה יעצור כוח, בחורף זה ובתנאי העבודה והחיים הקשים של קלוסובה, ולא יכשל לחרפתו ולחרפת הסניף כולו? והלכה, גברה ההתרגשות וגאו הויכוחים. אלה בכה ואלה בכה. השליח מנסה לעודד, לעורר, להוכיח — נדמה, הוא צודק, אך גם נערים ונערות צעירים בפחדם האינסטנקטיבי ובדבריהם

המגומגמים והתמימים, גם הם צודקים. ואי המוצא? וקם אחד, והוא מבין הצעירים ביותר ומודיע על התנדבותו... והיתה הקלה בציבור, הערצה לזה הנער המתנדב, אך בכל זאת — כרסם הספק, החשש. על הכנותיו ליציאה אסור היה להודע לשום איש בעיירה מחוץ לאנשי הסניף. ביחוד אסור שיודע הדבר להוריו, הרי יסגרו אותו על מנעול ויהפכו את הסניף על פיו. ונשמר הדבר היטב בסוד. וגם באותו לילה, בו אורגנה היציאה, משהו מחגיגות סודית שרתה במועדון הסניף. רקדו ושרו — כאלו בערב רגיל, אף בפנות התלחשו ועסקו בארגון היציאה. היה ליל חורף בהיר וקר. המתיחות החגיגית, עם היציאה מהמועדון הלכה וגברה. שירות שירות הלכו בדממת הליל אחרי האחד היוצא ברגל לתחנת הרכבת. עם הפרידה גברה המתיחות. האח הבכור, שברגע האחרון נודע לו על יציאת אחיו הצעיר, השיגו בדרך כדי להפרד ממנו. נרגש וקשה היה רגע הפרידה בין שני האחים. הבכור מסר לצעיר זוג «תפילין», לדבריו, סמן וסמל לזכר בית אבא ואמא שלעולם כבר לא ישוב אליו... לבבות צעירים הלמו, רעדו, כאילו לקצוי תבל יוצא הנער. ידיים נלחצו בחזקה ושפתי כולם דובבות ברכה ותפילה. רק לבל יחזור, לבל יעזוב...

אחרי שבועיים חזר. לא עצר כוח.

אך אשר נזרע בימים אלה — לא היה לשוא. עם גמר החורף זזו רבים. כל יוצא להכשרה — היה ענין לסניף לענות בו, בישיבות ובאספות, לאשורו, לפעולת עזרה,

לארגון יציאתו וכו'. מחוץ לכתלי הסניף אסור היה הדבר להודע, ובעיקר להורים. אלה לחמו בתוקף ובכל האמצעים נגד יציאת בניהם ובנותיהם להכשרה. רבות וקשות היו מתדינים אתם. היו מסתירים את הבגדים, מונעים כל פרוטה מהם ואפילו עד כדי מסירת הדבר למשטרה זה הגיע. ומעשה באחד, שימים על ימים התכונן ליציאתו, העביר בצנעה את בגדיו לבית חברו להצפינם עד בוא מועד. יצא בחשאי מהעיררה בדרך לתחנת הרכבת ואחריו, אחד אחד במסתרים, חברי הסניף המלויים ונושאים את חפציו. עם כל רשרוש צעדים וקשקוש עגלות באותה דרך — היו כולם מסתתרים בבורות שבצדי הדרך לבל ישגיהו עוברים ושבים בחבורת הולכי רגל חשודה בחשכת לילה... אך בכל זאת — נודע הדבר להורים שעה אחת אחרי יציאת בנם מביתם ומהר האב ורדף אחרי בנו ולא יכול לו. אז הוציא ממנו את מזודתו וחפציו וללא הועיל. בחוסר כל הגיע הבן לקלוסובה ובגדיו וחפציו חזרו עם אביו לביתו בעיירה. ומעשה בשני, שהוריו השיגוהו בתוך הקיבוץ על מנת להחזירו הביתה — ולא עלה בידם... ומעשה בשלישי, שהצליח להתחמק מביתו רק באמתלא שהוא יוצא לחפש עבודה בעיר הקרובה... וכך ברביעי ובחמישי וכו'. אבות ואמהות התרגשו, רגזו והתגעשו וקללו את הבנים, את הסניף, את התנועה ואת ארץ ישראל כולה. שם הסניף נשא בחרפה בפי ההורים והיו כאלה אשר היו יורקים בעברם על פני מועדון הסניף, כאילו על יד „משכן הטומאה“ הם עוברים. קשה ומרה היתה המלחמה בין אבות ובנים, אך לא ארוכה ביותר. נוכחו אבות, כי לא יוכלו לבנים עקשנים ושבנו לבבם והשלימו. בנים

ובנות חזרו מן ההכשרה ונתקבלו ברצון ע"י הוריהם וגם נעזרו ככל האפשר בעלייתם לארץ. ועם עליית הראשונים לארץ, ועם קבלת המכתבים הראשונים, גברה ההתענינות. כל שליח א"י היה מוזמן לבית הורים ובצמאון בלעו דבריו על א"י, הקיבוץ וכו'. אנשי הסניף היו מבאי ביתם של הורים שבניהם בארץ ובהכשרה ו"מכובדים" עליהם ביותר. אבות ואמהות היו מלויים עולים לארץ וברטט שולחים את ברכתם. מאחורי חלונות ודלתות היו לעתים, מקשיבים לאשר דובר שם בפנים מועדון הסניף על המצב בארץ מפי השליח או המבקר.

במשך הזמן גברה החרדה ביותר לאשר נעשה בארץ. עוד בימי מאורעות 1929 היו דואגים ומתפללים לשלום הארץ. ונפוצה אז השמועה על עליית רבים לארץ לעזרת המתגוננים והיו יהודים פשוטים מוכנים להצטרף.

ולא כל שכן גברה החרדה בימי מאורעות 1936. כל מסגרת שחורה בעתון כאילו חתכה בבשר החי של יהודי העיירה וכל עליית נקודה חדשה על הקרקע — נתקבלה בתרועת שמחה. קופסאות הקק"ל, שהיו בשנים הקודמות מוחרמות בהרבה בתים הוכנסו לבתים. עם גבור העלייה פסה גם כליל ההתנגדות ליציאה להכשרה. לא היה כמעט בית בעירה, אשר לא היה ממנו בן או בת בארץ או בקבוץ ההכשרה. כך הפכה העיירה, בזכות הבנים, לכולה ציונית-חלוצית. בימי בחירות לקונגרס — היתה העיירה פודה, באופן יחסי, הרבה שקלים וכמעט כל הקולות בבחירות נמסרו לרשימת ארץ ישראל העובדת.

העיירה בשנים שלפני המלחמה

בתים חדשים ורחובות רחבים. השריפות שהיו פוקדות את העיירה, כמעט מידי קיץ בקיץ מחו כמעט לגמרי את כל בתי העץ הנמוכים והישנים, בעלי גגות הקש, ובמקומם צצו בתי מידות רמים, אשר בחלונותיהם הגדולים ובדלתות הזכוכית הרחבות הביטו בגאווה אל פני הרחוב המתחדש. הרחובות הפכו רחבים יותר ואף מדרכות בצדיהם. ואם כי למראה בתים חדשים אלה היה יסוד לשער כי קטנה דחקות ופחתה עניות — ולא כן הדבר. אלה גדלו ושגשגו כאילו במקביל עם הבתים החדשים. רבו החנויות בעיירה ופחת „הפדיון“. בעלי מלאכה עסקו במלאכתם, אך שכר העבודה ירד פלאים. מסים שונים ורבים הוסיפו משלהם לדלדול סוחרים זעירים ולהתרוששותם של בעלי מלאכה אביונים. בבתים הגדולים והחדשים גרו כדיירים מורים ופקידים פולנים בעוד ש„בעלי הבתים“ היו גרים באחד או שנים מחדרי הבית. בככר השוק התנוסס פסל פילסודסקי (הוא „הגיבור הלאומי“ וראש ממשלת פולין דאז) כסמל וכאות למקור השינויים האלו. עם כניסה לעיירה התנוסס בית מידות לתפארת — הוא בית הספר הפולני העממי ובתים סניפים לו בכל קצות העיירה. בבית-ספר זה למדו כעת כל ילדי ישראל יחד עם ילדי ה„גויים“. ואכן בשטח זה, שטח החנוך בלטה במיוחד „המהפכה“ בעיירה. אז, לפני 8—10 שנים, היה החינוך העברי בבחינת יסוד שאין להרהר אחריו. אבן פינה שאין להזיזה. אז התקימו „חדרים“ ו„תלמוד תורה“ — לנערים ובית ספר עממי עברי „תרבות“ שעל פי רב בקרו בו נערות. הורים מסרו ממש את נפשם על מנת לתת חינוך יהודי לבניהם. ואם מחמת דחקות חוסל בית

הספר "תרבות" — לא פסקו שעורים עבריים, פרטיים בהם למדו נערים ונערות למודים עבריים. אך כעת חוסל, כמעט, הכל מכל זה. ואם עוד התקיימו כמה שעורים פרטיים — הרי היה זה רק למשך שעה ביום לאחרי הלימודים בבית הספר הפולני. כיום נערים ונערות מכל הגילים ומכל ה"שכבות", לומדים בביה"ס הפולני. במקום השפה העברית שבשנים קודמות היה צלצולה נשמע תכופות מפי נערים ונערות ברחובות העיירה, נשמעת כעת לפעמים קרובות השפה הפולנית. ולא די בזה — אלא גם לא ניתן לילדים לבקר במועדון הסניף. בית הספר הפולני שם כפו הכבדה על תלמידיו ובכל האמצעים ותוך כל מיני אמתלאות לא ניתן לילדים לבקר במועדון. כך נעקר מהסניף רובו של נוער העיירה ונשארה רק השכבה המבוגרת. אמנם נערים ונערות לא תמיד נשמעו לפקודות בית-הספר ולעתים קרובות היו מתאספים במסתרים, בבית פרטי בסמטא צדדית או בשדה פתוח הרחק מהעיירה, מתחת לאילנות מצילים — לשיחה ולשירה בצותא. אך יד בית-הספר השיגתם גם במקומות אלה. מורים ופקידים ושוטרים ותלמידים "גויים" — היו עוקבים בהתמדה אחרי תנועות ומעשי התלמידים היהודים, אחרי השיעורים, ואוי לנערים ולנערות אם נתפסו בקלקלתם... גם ציונים גרועים, גם עונשי כספים וגם מעצר בית היו מנת ענשם של תלמידים סוררים ומורים אלה. אך על אף הכל היו ממשיכים להתכנס ביתר סודיות וביתר זהירות. השיחות האלו והפעולה הזאת של הסניף — הרי היתה בשבילם מקור כמעט יחידי, לחינוך יהודי עברי כלשהו ולא מחו ועל כך אפילו הורים זהירים.

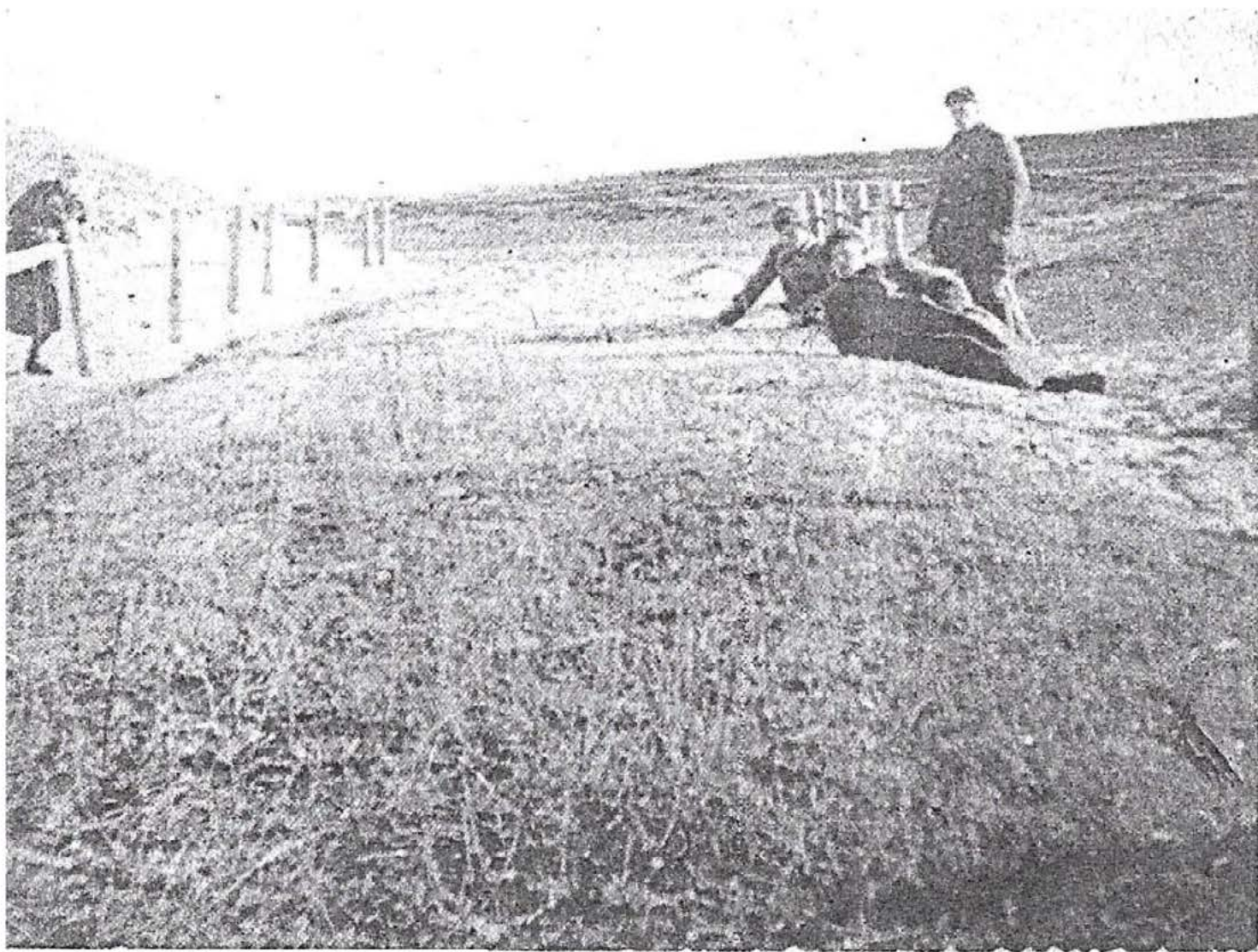
בית הספר הפולני מחד, חוסר חינוך עברי מאידך, השפעת הסביבה בכללה — עשו את שלהם להשפעה גם על הנוער המבוגר יותר. ה"דור" הקודם היה כולו בארץ ובקיבוצי ההכשרה וזה ה"דור" החדש, שלא כקודמו — לא הסניף, עניניו, פעולותיו, מעונו — היה מרכז מעיניו. כעת — עסוקים נערים ונערות ראשם ורובם בכל מיני ענינים אחרים. בשבתות מצטופפים על גבי מרפסות בתים תוך שיחות תפלות, ובערבים, בעיקר בערבי שבתות ויום ראשון, יש מהם מבליים בנשפי מחולות במשותף עם נערים ונערות משל ה"גויים". אולם גדול בנו השלטונות במרכז העיירה, משכן למכבי האש וכליהם, אגב כך משמש הוא אולם לרקודים ונשפים והצגות מכל המינים המאורגנים ע"י ה"גויים" ובעיקר על ידי הפקידים והמורים הפולניים — והם כבר לא מעטים בעיירה. ואם-כי לא חסרו אינצידנטים ופגיעות אנטי-שמיות ביהודים בנשפים אלו — לא נמנעו בחורים ובחורות יהודיות מלהשתתף בהן. נשפים עצמיים יהודיים התקימו רק לעתים רחוקות. הפרעות שונות היו לכך: חוסר אמצעים, חוסר רשיון, חוסר אולם וכו'. ומה יעשו איפוא בחודים ובחורות בערבי קיץ יפים ובלילות חורף ארוכים? — אלא מאי? מה לכם אנשי "החלוץ-הצעיר" בנשפים אלה? והיתה התשובה — לא תשובה. "תיקו".

בחדשים האחרונים שלפני המלחמה נכרת היתה תזוזת מה בנוער הסניף. גברה העליה לארץ, קצרה תקופת ההכשרה; עלתה ושוכללה הפעולה המרכזית של התנועה: יותר בקורים, יותר סמינרים, מושבות ושבועות למודים, יותר קשרים ויותר הדרכה

חנוכית ישירה. כל אלה עשו את שלהם בעיירה ובסניף. החלה יציאה מתמדת לקיבוצי
ההכשרה. מכתבי אנשי ההכשרה מהקיבוצים הלהיבו ומשכו. נדמה, קבל הגלגל תנופה
חדשה ושוב התחיל להתנועע בכוח... היציאה להכשרה גברה יותר ויותר וחוגים
וקבוצות יצאו מדי פעם ודוקא לקיבוצים הרחוקים ובעקבות זה התעורר הסניף ליתר
פעולה וליתר ערות חיים. נדמה היה — עוד קצת וישובו ימים כקדם. והנה פרצה
המלחמה. — — —

עב הקץ המר

עם הכיבוש הסובייטי של העיירה הגיעו הדים ממנה: נתחדשו החיים בעיירה.
הוכנס חשמל והוארו רחובות בחוץ ובתים מבפנים. נבנה בית ספר חדש נוסף ולומדים
בו בשלום ילדים יהודים ו"גויים" ביחד. פלוני נעשה קומיסר, אלמוני — ראש
המשטרה ופלמוני — מורה בבית-הספר. שוטרים ופקידים קודמים סולקו, גורשו
וחדשים מבני המקום יהודים ולא-יהודים, טובים ואדיבים — במקומם וכו' וכו'. אך
ראה זה פלא! אף על פי כן קמה קבוצת נערים ונערות משל הסניף, מאלה שבאו
מקיבוצי ההכשרה שבשטח הכיבוש הגרמני ומאלה שטרם היו בהכשרה בכלל, צעירים
ותמימים, ועקרו לוילנה — מרכז שארית הפליטה של התנועה.

קבר האחים של יהודי ויסוצק

עוד הגיע קולם גם מוילנה. ספרו על ההכשרה ועל התנועה ועל הפעולה ובעיקר על התקוה ועל הכמיהה לארץ. ולפתע, עם פרוץ המלחמה הגרמנית-רוסית, נדמו הקולות. לא קול ולא הד לא מהעיירה ולא משרידי פיזוריה השונים.

איכה הרבת עיירה יהודית זערערת? ויהודיך האם הוגלו גורשו לאי שם „בכיוון הבלתי ידוע“ ושם מצאו את מותם? או אולי הומתו בו במקום, באותו ככר-השוק המועד לפורענויות עוד מאז ימי פטלורה ובלכוביץ? אולי הושלכו חיים אלי בורות קבר מאוימים על ידי לועי רובים ומכונות ירייה? אולי הונסו אל הורין הנהר, וטבעו במצולותיו? האם הצליח מישהו מצעיריך להמלט ולהצטרף לצבא האדום או אולי אף שריד ופליט לא נשאר? ובתיך, החדשים והישנים, בתי כנסת ובתי ספר, האם הפכו משכן לפריצי הילות אויב אכזר או אולי עלו כולם באש השריפה הגדולה והאיומה מכל השריפות אשר ידעת?

איך, איך עיירה זערערת?

ועם שחרור המחוזות ההם על ידי הצבא האדום הוסר הלוט השחור ובמכתבים המעטים שהגיעו משם זעקו ישורות ספורות את סופה המר והנמהר של העיירה: עם כל בית ישראל בפולין עלה הכורת גם עליה. רק מעטים שרדו מפוזרים ומפוררים ברחבי רוסיה ובצבא האדום, ביערות הסביבה ובפלוגות הפרטיזנים ומאלה — רובם ככולם שבו, באו אל החוף האחרון — לארץ ישראל.

רבקה פֵּי־אֶלְקוּב־גִּינְדִין: בבית ובעיירה

זוכרת אני :

בית נמוך ומט לנפול. חלונות שקועים, כמעט, עד לארץ. תנור חם ועל ידו ספסל עץ נמוך, ביום חורף קר, אני עומדת על הספסל ליד התנור ואמא מלבישה אותי והנה — פתאום נפתחת הדלת ואיש נמוך קומה, עטוף מעיל צבאי ארוך וחבוש כובע רוסי, כשהוא נושא על גבו תרמיל צבאי — נכנס הביתה ב"בוקר טוב" מפתיע — — היה זה אבי.

ארבע שנים שהה במלחמה, במלחמת העולם הראשונה. רק בת כמה חדשים הייתי כשעזב את הבית ואת המשפחה והלך לאשר הלך בפקודת ה"צאר" הרוסי והנה שב בריא ושלם ואנכי, בת ארבע, כלל לא הכרתי אותו.

והיו השנים שלאחר המלחמה קשות ביותר. היו ימי רעב, פרעות ורדיפות. כנופיות שוטטו בעיירות ובדרכים, רצחו ושדדו. פלוגות צבא שונות שהתחלפו לבקרים,

היו פוקדים גם את עיירתנו ומשתכנים בבתי היהדים לחרדתם ולפחדם. וזוכרת אני 3 חילים כאלה. אפילו את שמותיהם אזכור: אבעל, פושקרוב וניקולי. היו אלה דוקא חיילים טובים ועזרו לנו ככל שהשיגה ידם בימים הקשים ההם...

נפתח אז בעיירה מטבח צבורי (בכספי ה"דז'ונט") ואליו היו נוהרים, בוקר וערב, בני העיירה לקבל מנת לחם וספל קקאו. זכורתני שבקבלי בפעם הראשונה פרוסת לחם לבן והיה — הלחם הלבן שראיתיו לראשונה בחיי, כ"כ זר בעיני עד שזרקתיו לארץ כדבר שאין חפץ בו...

כאמור — היו ימי פרעות ופחדים בסביבה כולה ובעיירה. כנופיות היו פוקדות את העיירה, נכנסים לבתים, בודקים מחפשים ושודדים. פעם בערב קשר איש כנופיה את סוסו ליד גדר ביתנו, נכנס לבית ושאל לאבי. אבי היה אז במחבוא בעלית הגג ועד אשר אותו איש כנופיה תהה על המצב — הותר סוסו והחל לזוז ומיד אחריו בעל דברינו... כך נצלנו אותו בוקר.

וזכורני ליל זוועות אחד: כנופית בלחובצים — התישבה בעיירה ואחת דרישתה: מגפים לאנשיה ומספוא לסוסיה. והתאספו כל סנדלרי העיירה בבית אחד הסנדלרים, שכן ביתנו, בשם זליג אשר, לתפור מגפים לכנופיה. תוך כדי כך שמש הבית הזה מגן ומחסה ליהודים מפני הפורעים. והתמלא הבית גברים ונשים וטף יהודיים, יושבים ושוכבים בצפיפות ומחכים לאור הבוקר ולהסתלקותם. ואמנם — לפנות בוקר קבלו מגפיהם והסתלקו ולכולנו היתה הרוחה.

...אך לא רק ימי רעב ופחדים היו הימים ההם. גם ימי תקווה ושאיפות געלות היו. היו אלה ימי המהפכה הרוסית הסביבה — התעורר גם הנוער בעירתנו העם" הציוני והוא בביתו של בנימין גנבים" לאט לאט לתוכו, מצטופפים ליד לבן, תמונת הרצל, סיסמאות עבריות. וכו'. עם ישראל, ארץ ישראל, ועברית, מעורר חלומות ושאיפות...

הימים ההם. גם ימי תקווה ושאיפות וימי "הצהרת בלפור". כבכל עיירות לשאיפות ולפעולה ציונית. קם "בית שניידר, ע"י ביתנו. אנו הילדים "מת-הדלת ומסתכלים בתמיתה. דגל תכלת והנה יש גם אספות, נאומים, דברי אזכרה חיים חדשים. הכל מלהיב את הדמיון

והנה העליה הרביעית. גאות בארץ. רבים מבני העיירה ובהם "סתם" יהודים עולים לארץ. ומגיעים הדים. הארץ נבנית, יש עבודה, יש חיים חדשים. ההתעוררות בעיירה גוברת, קם סניף "החלוץ" ובעקבותיו ה"חלוץ הצעיר". יוצאים להכשרה. עולים ראשוני החלוצים...

ובא משבר ה"עליה הרביעית" ואתו — ה"ירידה" מן הארץ, גם של חלק מבני עיירתנו. ירדה גם הרוח הציונית חלוצית בעיירה וגברו ה"מתנגדים" והם רבים ומגוונים. הורים, בונדאים וקומוניסטים חברו יחד ללעוג ל"חלוצים" ולמלחמה בהם בכל הדרכים והאמצעים. אולם תוך כדי כך התארגן מחדש "החלוץ הצעיר" ועם

חדוש „העליה החמישית“ גברה העליה החלוצית. לסניף „החלוץ הצעיר“ הצטרפו שכבות נוער חדשות מגילים צעירים יותר והם אשר נקראו בסניף „הצעירים“ שכעבור זמן קצר, עם היציאה להכשרה של „הבוגרים“ קבלו הם עליהם את ה„ענינים“ ואת האחריות והמשיכו את השרשרת...

דואב הלב להעלות זכרונות על חיים תוססים שנגדעו ואינם עוד, על משפחות יהודיות מסועפות שנעקרו והושמדו, על אבי, אחי ושתי אחיותי שנספו בשואה הגדולה.

אבי, יהודי פשוט, נגר במקצועו, בעל מזג טוב ונוח לבריות אהוב על הכל ומוכן תמיד להגיש עזרתו לזולת, גם ל„גוי“. חי חיים קשים, עובד יום עבודה ארוך, „מחושך עד חושך“. את מרבית ימי השבוע עושה בכפרים בעבודה אצל ה„גויים“. ביום ששי היה חוזר הביתה ומאציל עלינו הילדים, מרוחו הטובה. לא ידע כעס, לא גער בנו, תמיד בחיוך הטוב, ללא תלונה.

ואחי אתרון שמואל בן התשע עשרה, גמר לימודיו ועזר לאבא בעבודתו בנגרות, נשא בעול פרנסת המשפחה. עסוק הרבה בספורט. בילדותו היה מתחמק מן הבית אל שפת הנהר לדוג דגים. אמא דאגה לו מאד כי היה אז צנום ורזה. הייתי יוצאת לחפשו על שפת הנהר ומוצאו שקוע בעבודתו. אחר כך גדל וגבה והיה לבחור חסון, עובד ונושא בעול. ופתאום — — עלה הכורת עליו, כעל כל חבריו בני העיירה. הלך עם השיירה אל המוות ובעברם קרוב לנהר ההורין פרצה מהומת מרד בתוך

השיירה ורבים התחילו לברוח והוא, אהרון שמואל בתוכם, אל ההורין, לתוך הנהר
רצו הבורחים והוא אתם. בכל הכוחות חתרו בשחיה אל עברו השני של הנהר. אך
כדורי חיות הטרף הרודפים אחריהם — השיגום בתוך הנהר... הנהר אדם מדם
הירוים בתוכו — ספרו לאחר מכן עדי ראייה ה"גויים".

על מה ולמה נרצחת אחי הטהור?

ואת פייגלה, בת הזקונים, אזכרה ואזכירה. פייגלה בת השש עשרה, היפה,
העליזה המוכשרת, מלאת חיים ותקוות. כמה כמה נפשה לחיים, לאושר ליופי.
והנה... יחד עם אבא צמודים אחד לשני, על הגבעה מול בית הקברות — נרצחתם
ונפלתם. מאחוריים בגבכם ירו בכם הרוצחים והפילוכם לארץ. על ידכם נפלה אפיים
ארצה, אמא, מעולפת, חסרת אונים ודם נוזל מראשה מן המהלומות שקבלה מקתות
של הרוצחים, שאף אותה חשבו למתה...
זכרונכם, יקרים. ישאר לעד בלבנו.

נען.

ארבעה דורות, נעז, חנוכה תש"ם